

De sociale staat van de gemeente

De sociale staat van de gemeente

Lokaal gebruik van de SCP-leefsituatie-index

Jeroen Boelhouwer (SCP)
Rob Gilsing (Verwey-Jonker Instituut)

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het sCP verricht deze taken in het bijzonder bij problemen die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het sCP te voeren beleid. Over de hoofdzaken hiervan heeft hij/zij overleg met de minister van Algemene Zaken; van Veiligheid en Justitie; van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; van Financiën; van Infrastructuur en Milieu; van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag | Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 2012

sCP-publicatie 2012-16

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Figuren: bureau Stijl Zorg, Utrecht

Omslagillustratie: © Medioimages/Photodisc

Omslagontwerp: bureau Stijl Zorg, Utrecht

ISBN 978 90 377 0612 3

NUR 740

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau

Parnassusplein 5

2511 VX Den Haag

Telefoon (070) 340 70 00

Fax (070) 340 70 44

Website: www.scp.nl

E-mail: info@scp.nl

Verwey-Jonker Instituut

Kromme Nieuwegracht 6

3512 HG Utrecht

Telefoon (030) 2300799

Fax (030) 2300683

Website: www.verwey-jonker.nl

E-mail: secr@verwey-jonker.nl

De auteurs van sCP-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website. Daar kunt u zich ook kosteloos abonneren op elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

Voorwoord	7
1 Al meer dan tien jaar door gemeenten gebruikt	9
2 Inzicht in het sociale domein	10
3 Tussen regie en kennis: hoe gaat het in de gemeente?	12
4 Monitoren: ontwikkelingen in de tijd	17
5 Benchmarks: vergelijken met anderen	33
6 Ervaringen van gebruikers in gemeenten	43
7 Kansen voor gemeenten	46
Noten	48
Literatuur	50
Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau	51

Voorwoord

Het SCP rapporteert geregeld over de leefsituatie van de Nederlandse bevolking. Meestal komen daarbij verschillende onderwerpen aan bod, zoals huisvesting, gezondheid en vrije tijdsbesteding. Daarnaast ontwikkelde het SCP in 1974 de zogeheten SCP-leefsituatie-index (SLI). De SLI is een meetinstrument om het welzijn van Nederlanders in kaart te brengen. De SLI vat met één getal ontwikkelingen samen op verschillende maatschappelijke terreinen: gezondheid, woonsituatie, diversiteit van vrijetijdsactiviteiten, sociale participatie, bezit duurzame consumptiegoederen, mobiliteit, sportbeoefening en vakantie. In *De Sociale Staat van Nederland* beschrijft en analyseert het SCP elke twee jaar de leefsituatie van de Nederlandse bevolking in haar geheel en van verschillende groepen

Gemeenten hebben een steeds grotere rol ten aanzien van het sociale beleid. Dit betekent dat gemeenten een steeds grotere aandacht hebben voor het volgen van ontwikkelingen in het sociale domein door de tijd en met anderen. In de afgelopen tien jaar is de SLI ook door en in een aantal gemeenten gebruikt om het lokale sociale beleid te ondersteunen. Het Verwey-Jonker Instituut en het SCP hebben in de afgelopen maanden uitgebreid met deze gemeenten gesproken over hun ervaringen met de SLI. Uit deze ervaringen kunnen lessen worden getrokken die het gebruik in andere gemeenten kunnen bevorderen. In deze publicatie presenteren we voorbeelden van gemeentelijk gebruik en vatten de bevindingen samen van gesprekken die zijn gevoerd met de gemeenten die het instrument gebruiken of hebben gebruikt. Daarmee schetst het rapport de mogelijkheden en onmogelijkheden van het gebruik van de SLI op lokaal niveau.

Graag dank ik de deelnemers aan de interviews en de discussiebijeenkomst voor hun inbreng en de collega's van het Verwey-Jonker Instituut, met wie dit rapport samen is geschreven.

Prof. dr. Paul Schnabel
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

1 Al meer dan tien jaar door gemeenten gebruikt

De SCP-leefsituatie-index (SLI) is een meetinstrument dat door het SCP is ontwikkeld om het welzijn van Nederlanders in kaart te brengen. De SLI is de afgelopen tien jaar ook door en in een aantal gemeenten gebruikt om het lokale sociale beleid te ondersteunen. Op lokaal en regionaal niveau is tot nu toe door zes gemeenten van de SLI gebruikgemaakt. Drie gemeenten gebruiken de SLI nog steeds: Amsterdam (vanaf 2000), Eindhoven (vanaf 2006) en Lelystad (vanaf 2004). In Dordrecht is de SLI drie maal gemeten, en is er twee keer over gerapporteerd (voor het laatst in 2005). In de andere gemeenten is de SLI eenmalig gebruikt: Haarlemmermeer (2008 – nog onduidelijk is of de eerste meting een vervolg krijgt) en Purmerend (2004).

Daarnaast is de SLI gebruikt in een onderzoek naar de leefbaarheid van Noord-Groningse gemeenten (2011), en op provinciaal niveau in Groningen om de provinciale leefsituatie af te zetten tegen die in andere provincies (2011).

Sommige gemeenten gebruiken de SLI dus nog steeds, andere zijn ermee gestopt.

Bij het gebruiken en blijven gebruiken van de SLI is een belangrijke vraag welke waarde de index heeft voor het beleid van gemeenten. Kan het fungeren als een signaleringsinstrument voor sociale problematiek in specifieke wijken, bij specifieke groepen, of op bepaalde domeinen van sociaal beleid? Is de SLI een geschikt instrument om te *benchmarken* tussen gemeenten? Kan de SLI gebruikt worden om de *outcome* van sociaal beleid te bepalen?

Uit de ervaringen van gemeenten met de index kunnen lessen worden getrokken die het gebruik in andere gemeenten kunnen bevorderen. Is het instrument praktisch hanteerbaar? Hoe zou het instrument het gemeentelijk beleid kunnen dienen?

In deze publicatie gaan we eerst kort in op de SLI en presenteren we wat voorbeelden van gemeentelijk gebruik. Ook vatten we de bevindingen samen van gesprekken die zijn gevoerd met de gemeenten die het instrument gebruiken of hebben gebruikt.¹ De voorbeelden die we aanhalen, komen uit publiek beschikbare rapportages van de gemeenten waarvan een overzicht is te vinden in de literatuurlijst. Aan het eind komen we tot conclusies over de mogelijkheden van het gebruik van de SLI op lokaal niveau.

2 Inzicht in het sociale domein

In 1974 was er bij het SCP behoefte aan een samenvattend inzicht in het welzijn van de Nederlanders. Het SCP had plannen voor een sociale rapportage (het *Sociaal en Cultureel Rapport*, SCR), maar daarin was vooral aandacht voor de ontwikkelingen op een groot aantal terreinen afzonderlijk. Eén hoofdstuk over huisvesting, één over participatie, één over cultuur; en zo kwam elke sector aan bod. Wat ontbrak, was een samenvattend overzicht. Om dat te krijgen is de SCP-leefsituatie-index (SLI) ontwikkeld.

Met de index worden de meeste belangrijke sociale domeinen geïntegreerd en met één cijfer weergegeven. Met als doel de leefsituatie te beschrijven als één geheel, maar ook om door de tijd heen te kunnen zeggen of het beter gaat of slechter. Er wordt niet alleen gekeken hoe de situatie voor Nederland als geheel verandert, maar ook of er sociale groepen zijn die achterblijven of juist vooroplopen.

De leefsituatie-index bestaat uit acht domeinen:

- 1 huisvesting
- 2 gezondheid
- 3 sociale participatie
- 4 sociaal-culturele vrijetijdsbesteding
- 5 sport
- 6 mobiliteit
- 7 bezit duurzame consumptiegoederen
- 8 vakantie

Bij de keuze van de domeinen is een belangrijk uitgangspunt dat ze – in meer of mindere mate – door overheidsbeleid beïnvloed kunnen worden. Binnen de domeinen worden indicatoren gekozen die dat domein beschrijven (bij huisvesting bijvoorbeeld het aantal kamers, de grootte van de woonkamer en of de woning in eigendom is). De indicatoren moeten gericht zijn op output, ze moeten het resultaat van het handelen van de overheid, organisaties of burgers weergeven, niet wat er bijvoorbeeld aan geld naar toe gaat.² Inmiddels gebruikt het SCP de leefsituatie-index vooral als samenvattend meetinstrument voor het sociale domein in de *Sociale Staat van Nederland*, een tweemaaljaarlijks rapport dat de sociale-monitorfunctie van het SCR heeft overgenomen.

De leefsituatie staat niet op zichzelf

In de leefsituatie-index zijn geen gegevens opgenomen over opleiding, inkomen en werk. Deze worden (samen met gezondheid) beschouwd als ‘hulpbronnen’: mogelijkheden die mensen hebben om hun leefsituatie te verbeteren.³ Hoe meer hulpbronnen mensen tot hun beschikking hebben, hoe beter hun leefsituatie zal zijn. De overheid speelt ook een belangrijke rol in het beschikbaar stellen van de hulpbronnen (toegang tot onderwijs, herverdeling van inkomens, werkgelegenheidsbeleid). Door de steeds grotere inzet van het overheidsbeleid op zelfredzaamheid en de eigen verantwoordelijkheid van mensen kan een hulpbron worden toegevoegd: de

mate waarin mensen over de vaardigheden beschikken om zelfredzaam te zijn (zie: Boelhouwer 2011). Door op de hulpbronnen in te zetten kan de overheid de leefsituatie van mensen beïnvloeden.

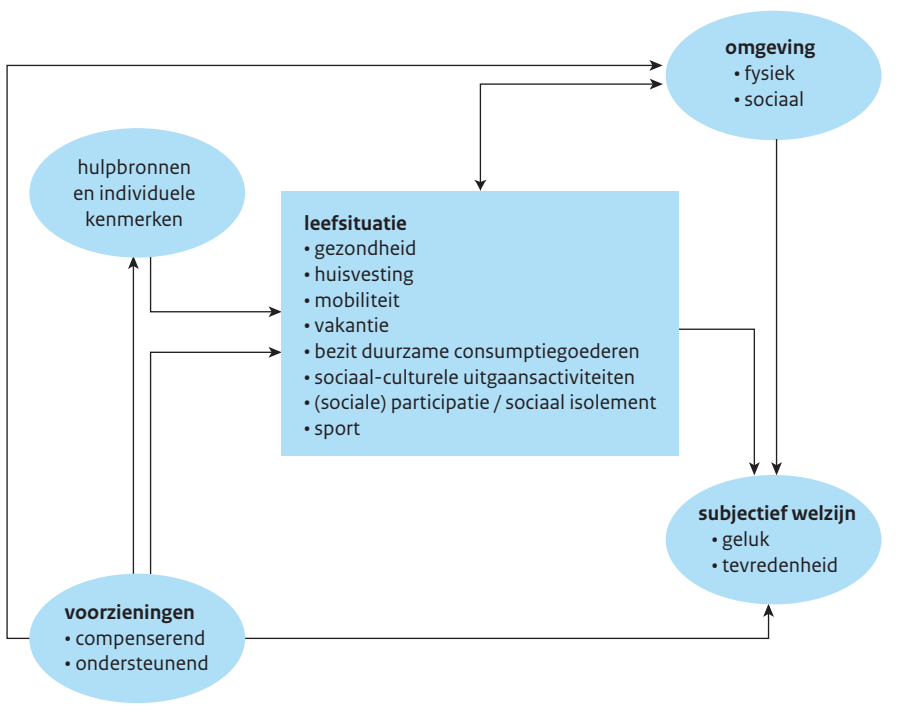
De SLI gaat over de individuele leefsituatie en bevat dan ook geen gegevens over de wijk waarin mensen wonen (de veiligheid ervan, welk type woningen er staat, de bevolkings-samenstelling, etc.). Ook gaat het bij de leefsituatie om de feitelijke situatie waarin mensen zich bevinden en niet om hoe ze die situatie beoordelen.

Voor de kwaliteit van leven zijn de tevredenheid en de omgeving wel van belang. Daarom wordt er in de *Sociale Staat van Nederland* gekeken of mensen met een goede leefsituatie gelukkiger zijn dan mensen met een slechte leefsituatie en of de wijken waar beide groepen wonen verschillend zijn.

De leefsituatie staat dus niet op zichzelf. Bij de beschrijving van de resultaten wordt gekeken naar de relatie met de hulpbronnen, naar omgevingskenmerken en naar de oordelen van mensen over hun situatie. Schematisch ziet dat er uit zoals in figuur 1.

Figuur 1

Conceptueel kader bij de leefsituatie

3 Tussen regie en kennis: hoe gaat het in de gemeente?

Steeds vaker leeft bij politici en ambtenaren de vraag hoe het eigenlijk gaat met de inwoners van hun gemeente. Verbetert hun woonsituatie, of verslechtert die juist; sporten ze wel voldoende; en hoe is het gesteld met hun welzijn? Deze vragen worden alleen maar belangrijker voor gemeenten nu zij een steeds grotere rol krijgen in het sociale beleid. Met de komst van de Wet maatschappelijke ondersteuning is die rol al fors in belang toegenomen. Met de aankomende decentralisaties, zoals de overheveling van Awbz-taken naar de Wmo, de stelselwijziging jeugdzorg en de Wet werken naar vermogen, is het voor gemeenten van groot belang dat zij goed zijn geïnformeerd over (aspecten van) de leefsituatie van hun burgers. Voor een belangrijk deel worden gemeenten verondersteld de ‘regisseursrol’ op zich te nemen. Een gevolg daarvan is dat de mogelijkheden om het beleid direct te sturen afnemen: in plaats van zelf de verantwoordelijkheid te dragen voor de uitvoering van het beleid, dienen gemeenten meerdere verantwoordelijke instellingen en organisaties aan te sturen. Een sleutelrol zou moeten zijn weggelegd voor informatie over het beleidsterrein: hoe gaat het eigenlijk met de veiligheid, de zorg en het onderwijs? Welke ontwikkelingen zijn er gaande? Dergelijke informatie is ook van belang door de toegenomen vraag naar effectmeting, of op zijn minst naar beleidsverantwoording over behaalde prestaties en de mate van doelbereiking, zoals bij de Wmo het geval is.⁴

Met mogelijkheden om het (stedelijk) sociale leven in kaart te brengen, ontwikkelingen door de tijd te volgen en groepen op te sporen waaraan het beleid eventueel extra aandacht zou moeten besteden, zouden gemeenten zeer geholpen zijn. Daar komt bij dat gemeenten – in hun rol als ‘regisseur’ – steeds meer belang hechten aan vergelijking: met elkaar en met landelijke cijfers (*benchmarking*).

Gemeenten gaan verschillend om met de leefsituatie-index

Om te voorzien in gegevens over het welzijn van hun inwoners gebruikt een aantal Nederlandse gemeenten de SCP-leefsituatie-index. Uit gesprekken met de verschillende gemeenten blijkt dat zij via twee sporen tot het gebruik van de SLI zijn gekomen. In een aantal gemeenten lag het initiatief tot het gebruik van de SLI bij de *onderzoeksafdelingen* van gemeenten. Dit was het geval in Eindhoven en Haarlemmermeer. In deze gevallen lijkt het gebruik van de SLI min of meer toevallig: een onderzoeker die via de SCP-site op het instrument stuit en het als interessant beoordeelt voor de eigen gemeente. Bij andere gemeenten ligt het initiatief eerder bij *beleid en/of politiek*. In Amsterdam waren beleidsmakers van de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO) op zoek naar informatie over de participatie op sociaal terrein. In Lelystad was er een vraag vanuit de politiek naar één maat die de staat van de stad kon meten. In Dordrecht leefde er onder de ambtenaren de wens een index voor het sociale domein te hebben die tevens als een soort benchmark zou kunnen fungeren.⁵

Uit de gesprekken die wij bij de verschillende gemeenten hebben gevoerd, blijkt dat er grote verschillen zijn in de wijze waarop gemeenten met de uitkomsten van de SLI omgaan. In Eindhoven wordt de SLI beperkt gebruikt, in Purmerend en Dordrecht zijn

de uitkomsten gerapporteerd in een uitgebreide publicatie. Die is vervolgens in het beleid weinig gebruikt. De aanvankelijke wens vanuit de beleidsafdeling om te kunnen benchmarken bleek meer op het niveau van concrete onderwerpen te liggen.

In Haarlemmermeer is een speciale factsheet gemaakt en is er apart gerapporteerd aan de gemeenteraad. De onderzoeksafdeling heeft over de uitkomsten van de SLI vooral contact met bestuurders en veel minder met (ambtelijke) beleidsmakers.

In Amsterdam en Lelystad wordt de SLI het intensiefst gebruikt. Daar zijn nu uitgebreide rapportages, die intussen ook trends in beeld brengen.

In Amsterdam wordt sinds 2000 over de SLI gerapporteerd in *De Staat van de Stad Amsterdam*. Het Amsterdamse Bureau Onderzoek en Statistiek (O+S) presenteert de uitkomsten aan gemeenteraad en wethouder, en markeert dan ook aandachtspunten. Ook veel beleidsafdelingen van de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO) bespreken de uitkomsten. De SLI wordt in Amsterdam gebruikt om bestaand beleid te onderbouwen (het investeren in de determinanten van de leefsituatie: werk en inkomen), voor nieuw beleid (waar en voor wie is extra inzet nodig?), en voor beleidsintensivering. Ook wordt de SLI gebruikt in verschillende andere sectorale monitoren. Een voorbeeld is een rapport van de Amsterdamse Dienst Wonen (Transformatie door nieuwbouw, Amsterdamse woonmilieus 2008), waar de leefsituatie-index is opgenomen in een rijtje beschrijvingen van de Amsterdamse woonmilieus (zie tabel 1).

Ook in de Amsterdame diversiteits- en integratiemonitor wordt de leefsituatie-index gebruikt, om verschillen tussen etnische groepen te laten zien, en daarbinnen vervolgens in te zoomen op verschillen tussen eerste en tweede generatie, mannen en vrouwen, leeftijd en huishoudenssamenstelling (zie tabel 2).

Tabel 1

Gebruik van de SLI door de Amsterdamse Dienst wonen

	werk	welvaart	sport	uitgaan	actief in vereniging	sociale integratie (versus soc. isolement)	politieke interesse	ervaren gezondheid	sociale cohesie	schoon en heel (versus verloedering)	rapportcijfer woonomgeving	inzet voor buurt of stad	leefsituatie-index
welgesteld stedelijk	■	■	■	■		■	■	■		■	■	■	108
centrum en centrumrand	■		■	■	■	■	■				■		107
verbinding	■	■						■		■			101
vergrijsde tuinstad			■	■		■						■	99
transitie	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	96
water en groen	■	■	■	■				■		■	■	■	111
dorp en Amsterdamse suburb	■	■			■	■			■		■	■	106
transformatie	■	■				■	■					■	105
moderne stad en compacte vernieuwing	■	■				■		■		■		■	105

- relatief veel participatie op dit terrein, rapportcijfer tenminste 0,5 punt hoger dan gemiddeld in Amsterdam
- gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
- relatief weinig participatie op dit terrein, rapportcijfer tenminste 0,5 punt lager dan gemiddeld in Amsterdam

Tabel 2

Vershil in leefsituatie tussen etnische groepen (eerste en tweede generatie)

	wel- zijn	hulp- bronnen	samenleven en diversiteit	structurele participatie	sociaal- culturele participatie	crimi- naliteit	politieke participatie							
	leefsituatie score (kans)	ervaren gezondheid (kans)	hoogte/groei inkomen (kans)	sociale cohesie (kans)	woonsegregatie (risico)	discriminatie (risico)	basisschooladvies/deelname vo (kans)	voortijdig schoolverlaten (risico)	werkloosheid (risico)	koopwoningbezit (kans)	gemengde vriendengroepen (kans)	aandeel gemengde huwelijken (kans)	verdachten van misdrijven (risico)	politiek vertrouwen (kans)
Surinaams	+/-	-	+/-	-	+	+	+/-	+	+/-	+/-	++	+/-	+	-
Antiliaans			+/-		+/-		+	+/-	+/-	+/-		++	+	
Turks	-	-	-	+/-	++	+	+/-	+	+	+/-	+	--	+/-	+
Marokkaans	-	+/-	--	+	++	++	+/-	+	+	--	+	--	+	+
overige n-w alloch.	+/-	+/-	+/-	-	-	+	+	+/-	+	+/-	++	+/-	+/-	++
westerse alloch.	++	+	+	+	-	-	++	+/-	--	+	+/-	++	-	+
autochtonen	++	+	+	+/-	+/-	-	++	-	--	+	-	-	-	+
1e gen. n-w alloch.	-	-	-	+/-		++				+		-	+/-	+/-
2e gen. n-w alloch.	+	+	+/-	+/-		+				+/-		+/-	+	+/-
mannen	+	+	+	+/-		+/-	+/-	+	+/-			-	+	+
vrouwen	+/-	+/-	+/-	+/-		+/-	+	+/-	+			+/-	-	-
ouderen	-	-	+/-	-						-	-		-	-
homo's	++	++				+								
lesbiennes	+/-	+/-				-								

- ++ = zeer sterke mate
- + = sterke mate
- +/- = gemiddeld
- = lage mate
- = zeer lage mate

Monitoren, benchmarken en signaleren

In theorie kan de sLI in twee fasen van het beleidsproces worden ingezet. Bij de ontwikkeling (of aanpassing) van beleid heeft de sLI dan een signalerende functie. Welke groepen en wijken doen het minder? Waar gaat het goed? En wat betekent dit voor het te voeren beleid? In de evaluatiefase kan de sLI gebruikt worden als instrument om de effecten – beter: *outcome* – van beleid in beeld te brengen. Het gaat dan om de outcome van verschillende beleidsinspanningen die de leefsituatie van burgers (kunnen) raken. De sLI wordt dan gebruikt als instrument om beleidsdoelen te formuleren. Dat kan door specifiek te omschrijven met hoeveel punten de sLI *overall*, voor bepaalde groepen of in bepaalde wijken in een bepaalde periode gestegen dient te zijn, maar ook minder concreet door te zeggen dat de sLI hoger moet zijn, of tenminste gelijk moet blijven.

De wijze waarop de sLI door gemeenten kan worden ingezet, is eveneens tweeledig. In de eerste plaats door het integraal *monitoren* van het sociale domein. Wat zijn de ontwikkelingen in de tijd in de leefsituatie van de inwoners van de gemeente? Bij monitoring gaat het om het volgen van ontwikkelingen in de tijd: bij groepen, in wijken en/of op specifieke domeinen van de sLI. In de tweede plaats kan de sLI als benchmark worden gebruikt: de situatie in de eigen gemeenten vergelijken met de Nederlandse situatie of met de situatie in andere (soortgelijke) gemeenten. Dat kan dan weer voor bepaalde groepen, wijken en op specifieke domeinen van de sLI. In theorie kunnen niet alleen de absolute scores op bepaalde tijdstippen worden vergeleken, maar ook de ontwikkelingen in scores: tussen gemeenten en met het landelijk gemiddelde, en daarin weer voor groepen of wijken.

Dit mogelijke gebruik van de sLI leidt tot de volgende vierdeling:

Tabel 3

Mogelijkheden om de sLI te gebruiken

Wijze gebruik	Fase beleidsproces	
	Beleidsvorming /-ontwikkeling	Evaluatie
Monitor	Sociale monitor	Effectmonitor
Benchmark	Sociale benchmark	Effectbenchmark

4 Monitoren: ontwikkelingen in de tijd

Monitoring algemeen

In het algemeen kan met een monitor informatie worden verkregen over een terrein waarin beleidsmakers zijn geïnteresseerd. Een monitor is dan ook niet veel meer dan het systematisch volgen van ontwikkelingen op een bepaald terrein door de tijd. Door het volgen van bijvoorbeeld cijfers over de werkloosheid krijgen gemeenten inzicht in de ontwikkelingen: neemt de werkloosheid toe of neemt die af? Om niet te verzanden in een grote hoeveelheid informatie is het raadzaam om te werken met een aantal kern-indicatoren. Aan de hand van een monitoringsysteem kan een gemeente in de gaten houden volgens welk scenario de ontwikkelingen zich voltrekken. Dit kan aanleiding geven tot aanpassing van beleid of de ontwikkeling van nieuw beleid.

Per indicator

De afzonderlijke indicatoren die deel uitmaken van SLI kunnen worden gebruikt om ontwikkelingen op een bepaald beleidsterrein te monitoren. Zo vindt bijvoorbeeld in Eindhoven afzonderlijke rapportage plaats over een aantal aspecten van de index, zoals sociaal isolement en een combinatie van indicatoren onder de noemer 'niet meedoen'. De *Eindhovense Stadsmonitor 2011* presenteert deze cijfers naast de cijfers over de leefsituatie-index. Het percentage Eindhovenaren dat niet meedoet, is tussen 2007 en 2010 iets gedaald en het percentage dat zegt sociaal geïsoleerd te zijn schommelt tussen de 5% en 6% (zie tabel 4).

Tabel 4

De SLI in de *Eindhovense Stadsmonitor*

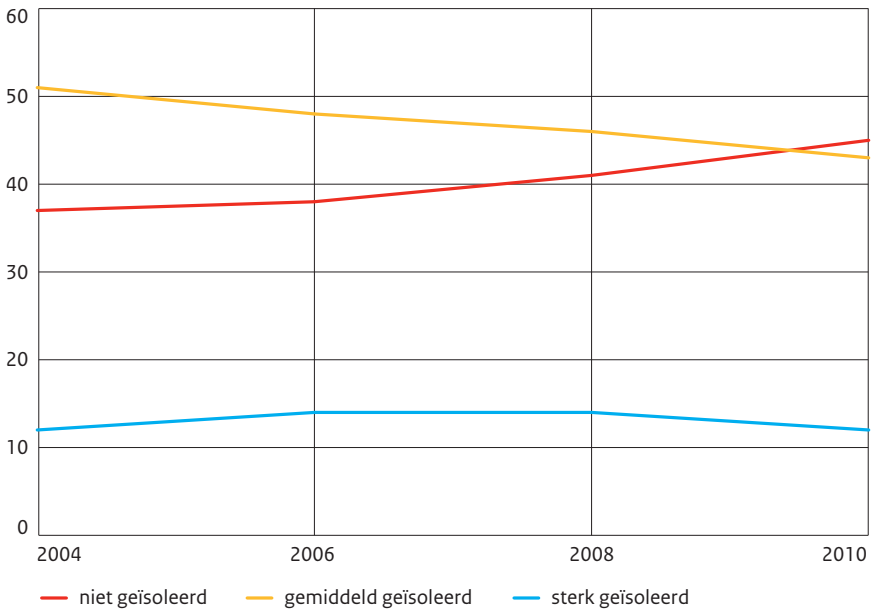
	2007	2008	2009	2010
Meer Eindhovenaren gaan participeren				
Leefsituatie-index				
Alle Eindhovenaren (stedelijk gemiddelde)	104	105	106	105
Niet meedoen				
% Eindhovenaren dat niet meedoet	5%	5%	4%	4%
Sociaal isolement				
% Eindhovenaren in een sociaal isolement	6%	5%	6%	5%

De Amsterdamse monitor *De Staat van de Stad Amsterdam* begint met een hoofdstuk over de leefsituatie in het algemeen. In afzonderlijke hoofdstukken wordt vervolgens nader ingegaan op afzonderlijke terreinen. In een aantal van deze hoofdstukken komen afzonderlijke onderdelen van de leefsituatie-index terug, zoals wanneer de ontwikkeling van sociaal isolement wordt beschreven.

Het percentage Amsterdammers dat aangeeft niet in isolement te leven stijgt, maar tegelijk neemt het aandeel dat zegt wel sociaal geïsoleerd te zijn niet af (zie figuur 2).

Figuur 2

Ontwikkeling van het aandeel Amsterdammers in sociaal isolement

Per domein

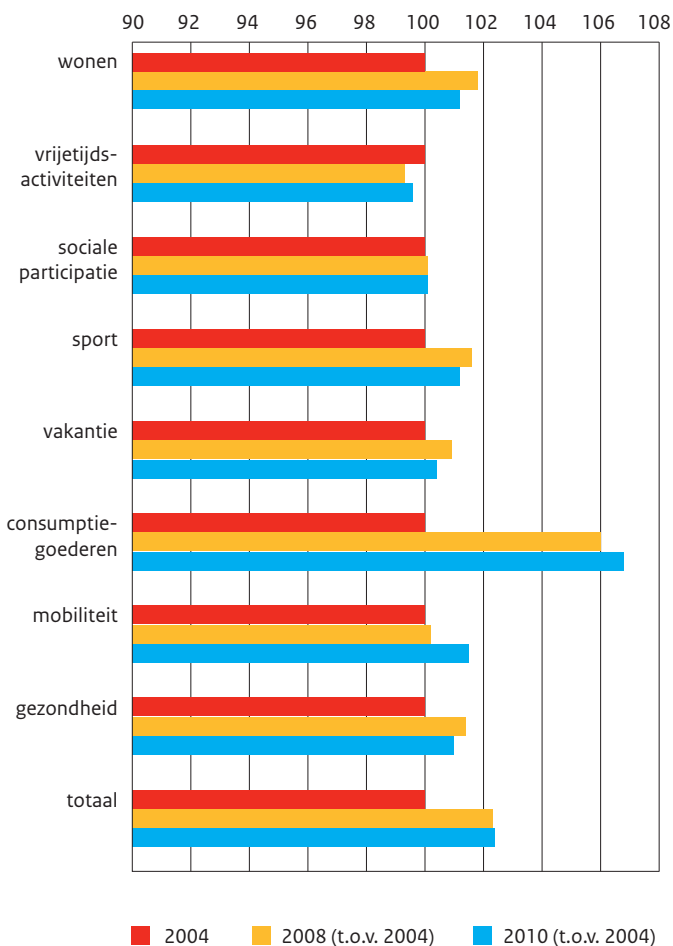
De verschillende indicatoren kunnen ook per domein worden gecombineerd om voor dat domein te dienen als monitor, waarna voor elk domein bekeken kan worden of de situatie verbeterd of verslechtert.

Doordat Amsterdam beschikt over herhaalde metingen ontstaat een goed beeld van de ontwikkeling op de verschillende domeinen (figuur 3). Te zien is dat de woonsituatie van Amsterdammers in 2010 beter was dan in 2004, maar ook dat de situatie in 2010 iets minder goed is dan in 2008. Hetzelfde geldt voor de sportparticipatie en de gezondheid.

Tussen 2004 en 2010 is het voor meer Amsterdammers mogelijk geworden om consumptiegoederen (zoals een pc of een vaatwasser) te kopen en ook is hun mobiliteit gestegen (meer abonnementen openbaar vervoer en gestegen autobezit).

Figuur 3

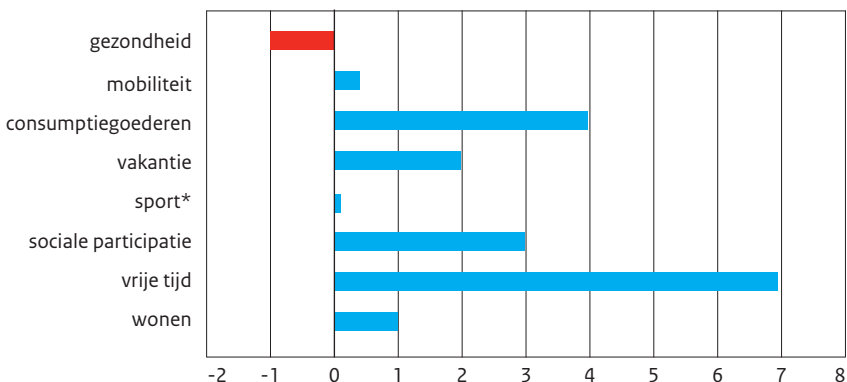
Ontwikkeling van de domeinen van de leefsituatie (2004-2010, Amsterdam)

Ook in Lelystad laat men per domein zien waar de verschillen zitten tussen 2004 en 2010 (figuur 4). De verbeterde leefsituatie in Lelystad komt vooral doordat Lelystedelingen meer vrijetijdsactiviteiten ondernamen. Ook het bezit van consumptiegoederen is toegenomen en de sociale participatie is groter geworden. De gezondheid is evenwel licht achteruit gegaan.

Figuur 4

Ontwikkeling van de domeinen van de leefsituatie (2004-2010, Lelystad)

Voor het sociale domein

Een monitor hoeft zich niet te beperken tot een specifieke maatregel of een beleids-terrein, het kan ook betrekking hebben op meerdere maatregelen of terreinen tegelijk. De SLI kan worden gebruikt als een integrale monitor om ontwikkelingen in het gehele sociale domein te volgen. Door SLI zo te gebruiken kan worden bekeken of de leefsituatie beter of slechter wordt.

Dit gebeurt in alle tot nu toe genoemde gemeenten. Voor de drie gemeenten met de langste tijdreeks zetten we de cijfers van de laatste jaren op een rij in tabel 5. Het gaat om het algemene beeld (de jaren verschillen) – op de precieze cijfers, verdere mogelijkheden en ontwikkelingen gaan we later in. Te zien is in elk geval dat de leefsituatie in de gemeenten verbetert. Ook laat de tabel zien dat de verschillen van jaar op jaar betrekkelijk klein zijn. Dat komt voor een belangrijk deel doordat niet alle opgenomen indicatoren even sterk aan verandering onderhevig zijn. Zo zullen de huisvesting en gezondheid van mensen niet jaarlijks veranderen. Dat er tussen bevolkingsgroepen grote verschillen kunnen bestaan blijkt verderop.

Tabel 5

De ontwikkeling van de leefsituatie in Amsterdam, Lelystad en Eindhoven

Amsterdam	100	100	102	102
Lelystad	100	101	101	102
Eindhoven	104	105	106	105

Eigenlijk is deze vorm van monitoren de kern van wat gemeenten doen met de leefsituatie-index: het schetsen van de ontwikkeling van de kwaliteit van leven in de gemeente. In de woorden van de Amsterdamse wethouder Van Es: 'De sterke draagkracht

van de stad zien we ook terug in de leefsituatie en participatie van Amsterdammers. Het algemene welzijnsniveau is, na een vooruitgang tussen 2006 en 2008, ondanks de crisis gelijk gebleven' (voorwoord *De Staat van de Stad Amsterdam VI*). Het college van B&W in Lelystad legt een directe relatie tussen de uitkomsten van de SLI en het beleid. In de brief waarmee de rapportage over de leefsituatie-index aan de gemeenteraad wordt aangeboden, schrijft het: 'Met behulp van de leefsituatie-index kan bekeken worden hoe de leefsituatie van diverse bevolkingsgroepen zich in Lelystad ontwikkelt. [...] Wij constateren dat de rapportage *Leefsituatieindex 2010* geen aanleiding geeft tot beleidswijzigingen. Het onderzoek bevestigt de reeds ingezette beleidslijnen.'

Rapportage

Een verzameling cijfers krijgt meer betekenis als er een duiding aan wordt gegeven. Wanneer de monitor is verbonden met een rapportage met daarin een interpretatie en verklaring van de ontwikkelingen geeft dat meer houvast voor beleidsmakers om het beleid te sturen dan als de cijfers kaal zouden worden gepresenteerd. In veel gemeenten worden de cijfers dan ook gepresenteerd in een uitgebreider rapport. Daar zijn verschillende varianten voor denkbaar. In Lelystad worden twee rapportages uitsluitend aan de leefsituatie-index en de onderdelen daarvan gewijd. Eén rapportage beschrijft de ontwikkeling in Lelystad zelf, de andere rapportage vergelijkt Lelystad met Nederland. Deze tweede rapportage verschijnt nadat het SCP de landelijke cijfers heeft gepubliceerd.⁶ Over de SLI wordt in Amsterdam gerapporteerd in een bredere sociale monitor: *De Staat van de Stad Amsterdam*. Dat rapport bevat niet alleen de SLI, maar er worden ook resultaten van andere onderzoeken en monitoren in gepresenteerd.⁷

In beide steden wordt de sLI in diverse publicaties gebruikt. In Amsterdam bijvoorbeeld in de al eerder genoemde Diversiteits- en integratiemonitor en in Lelystad bijvoorbeeld in de wijkmonitors. In Eindhoven wordt slechts beknopt gerapporteerd over de sLI, in de Stadsmonitor - in de paragraaf Meedoen en zorg. De sLI wordt daar gebruikt als een van de indicatoren voor participatie.

Monitor als signaleringsinstrument

Op lokaal niveau wordt de sLI dus gebruikt als een monitor om een algemeen, integraal beeld te krijgen van de leefsituatie van de inwoners. Naast het volgen van ontwikkelingen door de tijd kan ook gekeken worden naar de leefsituatie van verschillende sociale groepen. Als gemeenten dit doen, voegen ze een beleidsdimensie toe aan de monitoringsfunctie van de sLI. Er is dan sprake van signaleren: doen jongeren het bijvoorbeeld even goed als ouderen? En ontwikkelt de leefsituatie van hoogopgeleiden zich beter dan van laagopgeleiden?

Signaleren heeft meer betekenis als ontwikkelingen door de tijd worden gevolgd. Met de sLI is het bijvoorbeeld niet erg interessant om op één moment te kijken naar verschillen tussen leeftijdsgroepen. Door de opgenomen indicatoren zullen ouderen vrijwel altijd slechter scoren dan jongeren – ouderen wonen immers kleiner, hebben meer gezondheidsklachten en zijn minder actief. Op zichzelf hoeft dat niet problematisch te zijn. Anders wordt het als de gemiddelde ontwikkeling (voor alle overige groepen) gunstig is (de leefsituatie verbetert), terwijl die voor ouderen ongunstig is (hun leefsituatie verslechtert). Door groepen met elkaar te vergelijken ontstaat inzicht in dergelijke processen.

We laten nog eens de Amsterdamse wethouder Van Es aan het woord: ‘Tegelijkertijd gaat achter die positieve gemiddelden een wereld van uitersten schuil. En voor de mensen met een zwakke uitgangspositie is het moeilijker om de klappen op te vangen dan voor degenen met een sterke positie.’ Ze schreef dit in het voorwoord van *De Staat van de Stad Amsterdam*, waarin de verschillen vervolgens inzichtelijk worden gemaakt.

Ook uit de brief van het Lelystadse college van B&W aan de raad blijkt dat de kracht van vergelijking in de tijd is dat mogelijke negatieve trends bij bepaalde groepen en gebieden gesignaleerd kunnen worden. Wellicht zelfs al voordat dergelijke effecten optreden: ‘Het is mogelijk dat de effecten van de economische crisis pas in de volgende leefsituatie-index zichtbaar worden. In dit kader, maar ook op basis van de specifieke uitkomsten van het onderzoek, benadrukken wij dat binnen het huidige beleid extra aandacht nodig is voor de groep “arme” Lelystedelingen (de groep met een laag inkomen, een lage opleiding en wonend in de goedkoopste woningen en wijken). Dat geldt ook voor de omgeving rondom het Lelycentre en de Zuiderzeewijk.’ (brief B&W Lelystad)

In tabel 6 staat een voorbeeld uit Lelystad waaruit blijkt dat vier groepen duidelijk lager scoren dan het gemiddelde. Dit zijn alleenstaanden, eenoudergezinnen en allochtonen (zowel mannen als vrouwen).

Tabel 6

De leefsituatie voor enkele sociale groepen in Lelystad (2004-2010)

LEEFTIJD		2004	2006	2008	2010
18-29 jaar		101	100	101	101
30-39 jaar		103	104	103	104
40-54 jaar		102	104	102	104
55+		94	98	99	101
GEZINSSAMENSTELLING					
alleenstaanden		88	89	89	91
huishouden zonder kinderen		100	103	103	104
gezin met kinderen		104	106	106	106
éénoudergezin		94	92	94	94
HERKOMST					
autochtoon man		103	104	103	106
autochtoon vrouw		100	101	101	104
allochtoon man		95	96	97	95
allochtoon vrouw		94	95	96	96
GEMIDDELDE LELYSTAD					
		100	101	101	102

De cijfers laten ook zien dat voor allochtone mannen en eenoudergezinnen een relatieve verslechtering optreedt. Dat komt omdat hun leefsituatie gelijkblijft, terwijl die van anderen verbetert. Gezinnen met kinderen en autochtone mannen scoren juist hoger dan gemiddeld.

Ook in de Eindhovense *Stadsmonitor* worden groepen vergeleken. Daaruit blijkt dat de leefsituatie van mensen met een lage opleiding en voor niet-westerse allochtonen niet verbetert, tegen de algemene trend van Eindhoven in (tabel 7).

Tabel 7

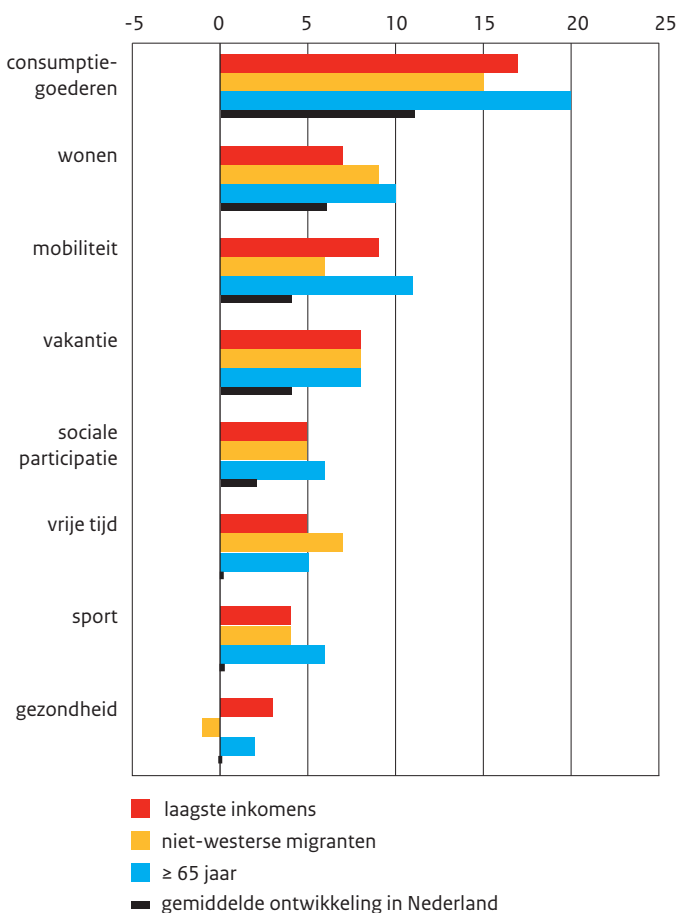
De ontwikkeling van de leefsituatie voor enkele sociale groepen in Eindhoven (2007-2010)

	2007	2008	2009	2010
Meer Eindhovenaren gaan participeren				
Leefsituatie-index				
Alle Eindhovenaren (stedelijk gemiddelde)	104	105	106	105
Afwijking van gemiddelde voor degenen met een laag inkomen	-10	-9	-8	-9
Afwijking van gemiddelde voor degenen met een lage (of geen) opleiding	-7	-7	-7	-7
Afwijking van gemiddelde voor de niet-westerse allochtonen	-7	-6	-6	-7
Afwijking van gemiddelde voor de 65-plussers	-10	-10	-8	-8

Als verschillen tussen groepen ongewenst zijn, of als ze ongewenst groter worden, is het zaak om de oorzaak ervan te achterhalen. Een eerste aanwijzing daarvoor kan worden gekregen door te kijken naar de afzonderlijke domeinen van de leefsituatie-index. Figuur 5 geeft op basis van de landelijke cijfers een voorbeeld.

Figuur 5

Ontwikkeling van de domeinen van de leefsituatie voor drie groepen in Nederland (1999-2010, indexscores 1999 = 100 voor elk domein)

Leesvoorbeeld: Het bezit van consumptiegoederen is in Nederland met 11% gestegen. Bij de laagste inkomensgroep is het bezit met 17% gestegen, bij de niet-westerse migranten met 15% en bij mensen ouder dan 65 jaar met 20%.

Door te kijken naar de verschillende domeinen van de leefsituatie ontstaat een indruk van de oorzaken van een grote of juist geringe verbetering van de leefsituatie. De algemene verbetering van de leefsituatie in Nederland kwam tot stand door positieve ontwikkelingen over de hele linie, maar vooral was er een sterke toename van het bezit van consumptiegoederen, verbeterde de woonsituatie, namen de mobiliteitsmogelijkheden toe en werd er meer op vakantie gegaan. Ook voor de drie

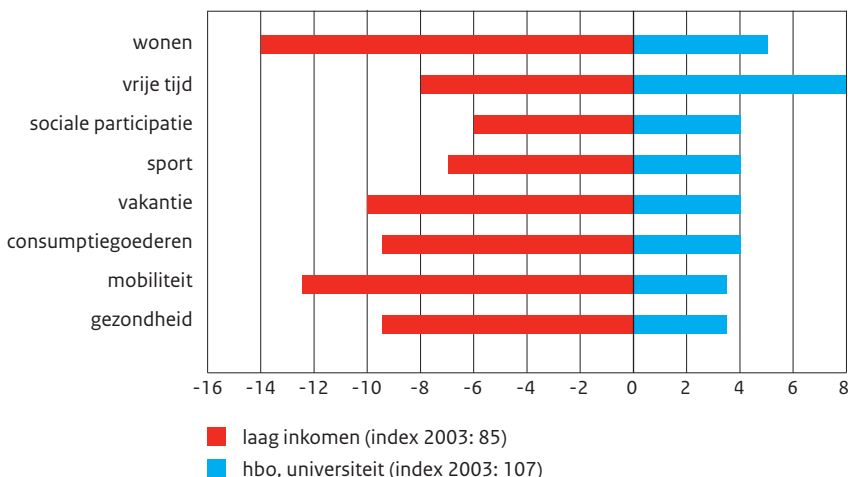
groepen die er het meest op vooruitgingen, was dat het geval, zij het dat de verbetering van de domeinen niet voor al de groepen gelijk was (figuur 5).

In de meeste gevallen geeft een dergelijke analyse van verschillen tussen de domeinen wel een indicatie van de oorzaak van verschillen in leefsituatie, maar zal nader onderzoek met andere bronnen nodig zijn om hierover meer duidelijkheid te krijgen. De SLI bevat immers alleen kernindicatoren, waarmee per definitie niet de diepte kan worden ingegaan. Een verbreding van de analyse is gemakkelijker te realiseren wanneer over de SLI wordt gerapporteerd in bredere sociale monitors, waar meerdere onderzoeken aan de orde komen. Wanneer informatie niet voorhanden is, kan besloten worden nader onderzoek te doen.

Een voorbeeld uit Purmerend maakt duidelijk hoe het werkt. In de rapportage over de SLI werd gekeken naar een aantal groepen, waarbij de score op de verschillende domeinen in kaart werd gebracht. Te zien is dan dat de relatief goede leefsituatie van hogeropgeleiden in Purmerend voortkomt uit een goede positie binnen alle domeinen – maar nog het meest doordat ze een breed repertoire aan vrijetijdsactiviteiten hebben (figuur 6). Bij de lage inkomen is te zien dat hun relatief slechte leefsituatie wordt veroorzaakt door een achterstandpositie binnen alle domeinen – waarbij vooral de minder goede woonsituatie er uitspringt.

Figuur 6

Score op de verschillende domeinen van de leefsituatie voor hogeropgeleiden en mensen met een laag inkomen in Purmerend (2003)

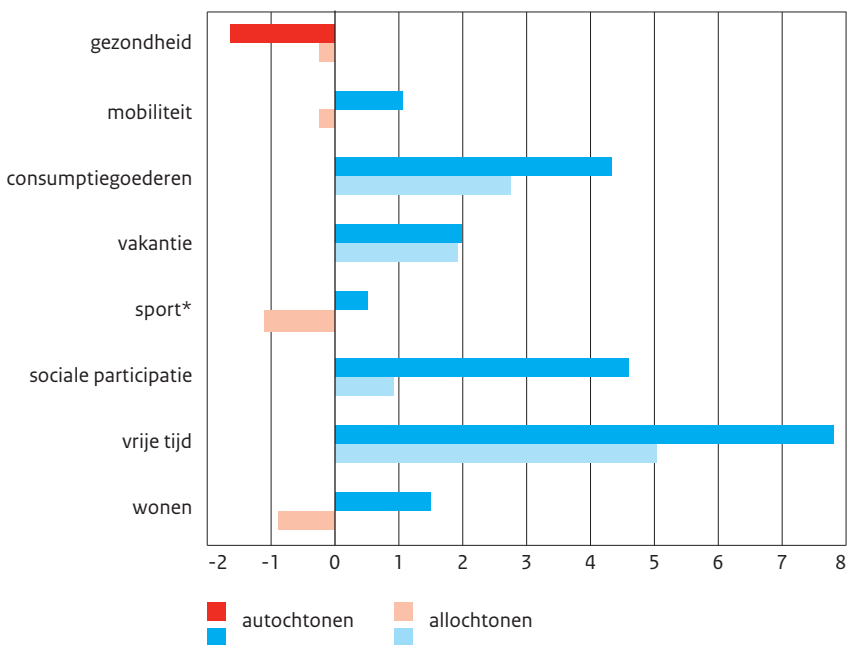

In Lelystad kan men met de opgebouwde tijdreeks een beeld schetsen van *ontwikkelingen* in domeinen om verschillen tussen bevolkingsgroepen te duiden. Uit figuur 7 kan afgeleid worden dat autochtonen tussen 2004 en 2010 binnen bijna alle domeinen een positieve ontwikkeling hebben doorgemaakt, alleen de gezondheid verslechterde.

De gezondheid van autochtonen ging zelfs meer achteruit dan die van allochtonen, die op al de overige domeinen een minder gunstige ontwikkeling doormaakten.

Figuur 7

De ontwikkeling van domeinen van de leefsituatie naar enkele groepen in Lelystad (2004-2010)

* Peiljaar sport is 2006

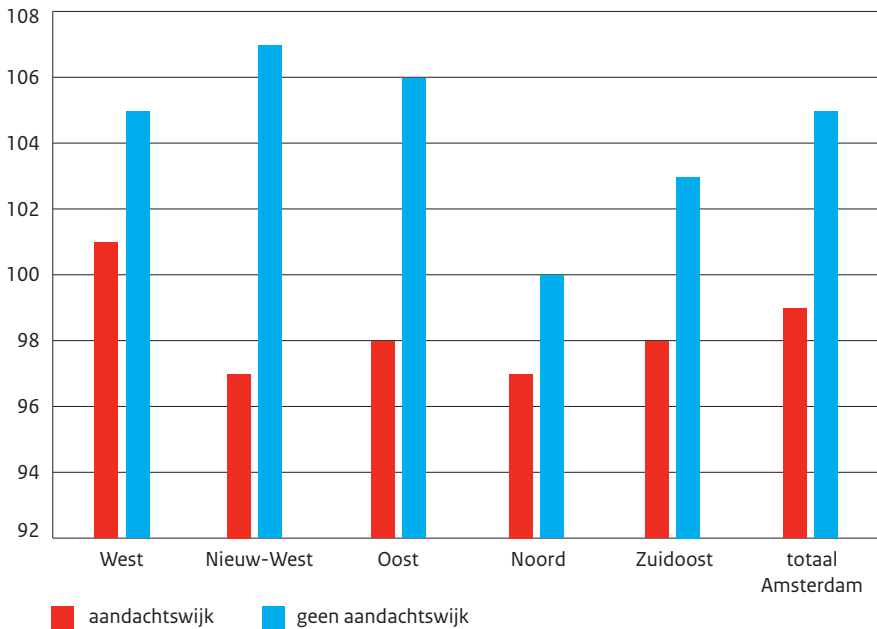
Het Groningse onderzoeksbureau CAB maakte een eigen variant van de leefsituatie-index. In hun rapportage is de SLI afgezet tegen allerlei kenmerken van dorpen en inwoners. Bij opvallende resultaten kijkt het CAB naar de afzonderlijke domeinen: 'De score voor de groep 25-34 jaar is opvallend, omdat de leefsituatie voor deze groep in onderzoek door het SCP doorgaans hoger uitvalt dan voor de jongste groep. Om te kijken waar dit door veroorzaakt wordt, hebben we de afzonderlijke onderdelen uit de leefsituatie-index tegenover de verschillende leeftijdscategorieën gezet. Hieruit blijkt dat de 25-34 jarigen vaker in een flat of een rijtjeswoning wonen en dat zij minder vaak een koopwoning hebben. Ook doet deze groep minder vaak vrijwilligerswerk, ontmoet zij minder vaak mensen in andere verbanden en is zij minder vaak dan oudere groepen lid van een vereniging.'

In de meeste gemeenten worden niet alleen sociale groepen met elkaar vergeleken, maar ook gebieden. De SLI geeft dan inzicht in verschillen tussen wijken en buurten. In Amsterdam bijvoorbeeld wordt de SLI door de stadsdelen gebruikt als benchmark en om trends te signaleren. Zoals in Stadsdeel West: 'In de rangorde staat West op de

derde plaats, tussen Zuid en Oost, met een leefsituatie score van 103. Binnen stadsdelen is er een verschil tussen aandachtswijken en gewone wijken. In Nieuw-West is dat verschil tussen die wijken bijvoorbeeld heel groot, in West ligt dat veel dichterbij elkaar.' Binnen stadsdelen kan vervolgens weer onderscheid gemaakt worden tussen wel of geen aandachtsgebied: 'Aandachtswijken scoren gemiddeld 99, andere wijken gemiddeld 105. Deze gemiddelde scores komen vrijwel overeen met die in 2008 (98 versus 105). Zoomen we in op de stadsdelen, dan zien we dat de leefsituatie in de aandachtswijken van Zuid-oost is verbeterd (van 96 naar 98) en in de aandachtswijken van Oost is verslechterd (van 101 naar 98)' (Figuur 8).

Figuur 8

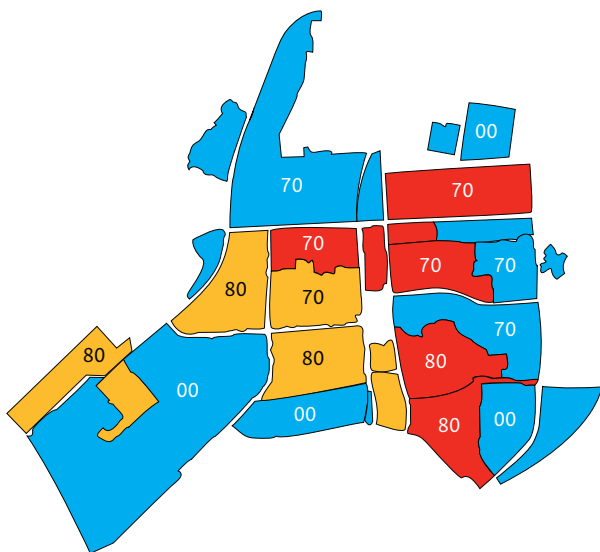
Leefsituatiescores naar type wijken per stadsdeel in Amsterdam (2010)

Verschillen tussen gebieden zijn ook goed grafisch weer te geven. In één oogopslag is dan te zien hoe het staat met verschillende wijken in een gemeente. Figuur 9 geeft een voorbeeld uit Lelystad.

Figuur 9

Wijken in Lelystad, leefsituatiescore en bouwjaar (2010)

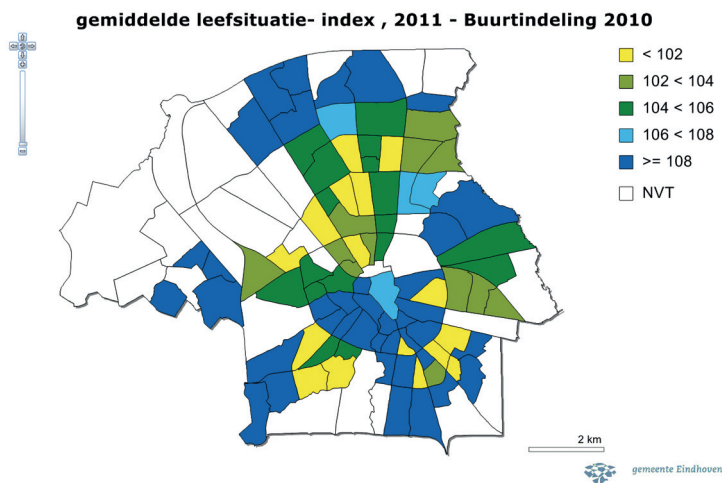

- index lager dan 100
- index tussen 100 en 110
- index 110 en hoger

Ook in Eindhoven worden buurten met elkaar vergeleken (figuur 10). De resultaten hiervan zijn ook op internet te zien (<http://eindhoven.buurtmonitor.nl/>).

Figuur 10

De leefsituatie in buurten in Eindhoven (2011)

Het vergelijken van wijken en buurten binnen een gemeente is hier beschreven in het kader van signaleren. Het kan echter ook worden gezien als een vorm van benchmarken: het met elkaar vergelijken van gebieden. Kijken naar buurten en wijken is benchmarken binnen een gemeente. Gemeenten kunnen zich daarnaast ook met elkaar en met het Nederlandse gemiddelde vergelijken. Hier gaan we in hoofdstuk 5 verder op in.

Monitor als effectmeting

De gebruiksmogelijkheden van de SLI die hiervoor zijn beschreven, worden door alle gemeenten toegepast. Dat de mogelijkheden toenemen naarmate er meer meetmomenten zijn, is goed te zien in Amsterdam, waar al sinds het jaar 2000 over de SLI wordt gerapporteerd in een veelheid aan rapporten en publicaties. De recentste aanvulling op het gebruik van de SLI is die van effectmeting: effecten van beleid worden in kaart gebracht aan de hand van de relevante indicatoren. Soms betreft het dan specifiek beleid, wanneer bijvoorbeeld wordt bijgehouden hoeveel mensen via arbeidsbemiddeling een baan krijgen. Dit wordt outputmeting genoemd.

Maar er kan ook gekeken worden naar het maatschappelijke effect van beleid. Dan wordt gesproken over een outcome-meting. De SLI zou kunnen dienen als outcome-meting van sociaal beleid. De leefsituatie van mensen wordt dan opgevat als het (welzijns)effect van al het beleid dat een gemeente voert – met uiteraard een nadrukkelijke rol voor het sociaal beleid.

In Amsterdam en Lelystad lijken stappen te worden gezet om de rol van de leefsituatie-index uit te breiden richting effectmeting. In deze gemeenten is een streefcijfer voor de leefsituatie-index opgenomen in meerjarenplanningen en -begrotingen. In de Amsterdamse begroting voor 2012 is bijvoorbeeld te lezen dat de buurten van de wijkaanpak in 2018 ‘het gemiddelde niveau (NAP)’ moeten bereiken. Dit ‘NAP’ is een score voor ‘sociaal, fysiek en economisch’ die Amsterdam berekent aan de hand van een aantal indicatoren, waaronder de leefsituatie-index.⁸

Ook in de begroting van afzonderlijke stadsdelen wordt de leefsituatie-index als effectmeting gebruikt, bijvoorbeeld in stadsdeel Oost, begroting 2012, onder het programma-onderdeel: ‘welzijn en zorg’ (eenzelfde actiepoint is te vinden in de begroting van de stadsdelen West en Zuid):

A. Maatschappelijk effect

Gewenst maatschappelijk effect

- Verbetering van de leefsituatie of het welzijnsniveau
- Burgers met een fysieke en/of mentale beperking kunnen ondanks die beperking zelfstandig wonen, zich verplaatsen in de buurt en meedoen in de samenleving.
- Meer sociale samenhang in de wijken
- Meer inwoners zetten zich in voor de buurt of de stad
- Vrijwilligers en mantelzorgers voelen zich ondersteund; meer mensen zijn actief als vrijwilliger
- Alle bewoners beschikken over de middelen en/of vaardigheden om boven de armoedegrens te leven.

Effectindicatoren	Nulmeting	Laatste meting	Begroting 2012	Begroting 2013	Begroting 2014
Leefsituatie-index	2008: 104		105	106	107
Ervaren sociale cohesie	2008: 6,1		6,2	6,3	6,4
Maatschappelijke participatie – inzet voor de buurt of stad	2008: 18%		18%	19%	20%
Participatie in vrijwilligerswerk	2008: 37%		39,5%	40%	40%
Percentage huishoudens dat onder een bestaansminimum zit	2008: 10.926		Gelijk aan stedelijk gemiddelde	Gelijk aan stedelijk gemiddelde	Gelijk aan stedelijk gemiddelde

Bronnen nulmeting: O+5 website Basismeetsset 2011

Ook in Lelystad wordt de leefsituatie-index als effectmeting ingezet. In de programmabegroting 2012-2015 is het volgende opgenomen:

Beoogde maatschappelijke effecten

Doel/beleidsterrein	Beoogde effectresultaten			
Kwetsbare groepen, met name ouderen en gehandicapten, kunnen actiever (blijven) deelnemen aan de maatschappij	Ouderen en gehandicapten gaan hoger scoren op de leefsituatie-index ¹			
		2004	2008/2010	2014
	Lelystad gemiddeld	100	102	104
	65-plussers	85	99	100
	Arbeidsongeschikten	85	86	95
Bron: Burgerpleiling AB-05				

¹ De leefsituatie-index wordt gemeten ten opzichte van 2004 (2004 = 100). We zien dat senioren en arbeidsongeschikten op deze index lager scoren dan de gemiddelde Leystedeling.

In Eindhoven is het niet de leefsituatie-*index* die gebruikt wordt als effectmeting, maar worden daarvoor wel enkele afzonderlijke *indicatoren* gebruikt. Veel aspecten zijn immers relevant voor de Wmo, bijvoorbeeld als het ‘meedoen’ of het verrichten van vrijwilligerswerk betreft.

5 Benchmarken: vergelijken met anderen

Gemeenten kunnen de sLI niet alleen gebruiken om de leefsituatie, of onderdelen daarvan, te monitoren, ze kunnen de sLI ook gebruiken als benchmark: hoe doet onze gemeente het in vergelijking met andere? Dat kan door de eigen leefsituatie af te zetten tegen die van een andere gemeente. Voorwaarde is dan natuurlijk wel dat die gemeente ook cijfers over de leefsituatie heeft. Omdat dat nog maar voor een paar gemeenten het geval is, wordt meestal de gemeentelijke leefsituatie vergeleken met de landelijke. Hieronder gaan we op beide vormen van benchmarken in.

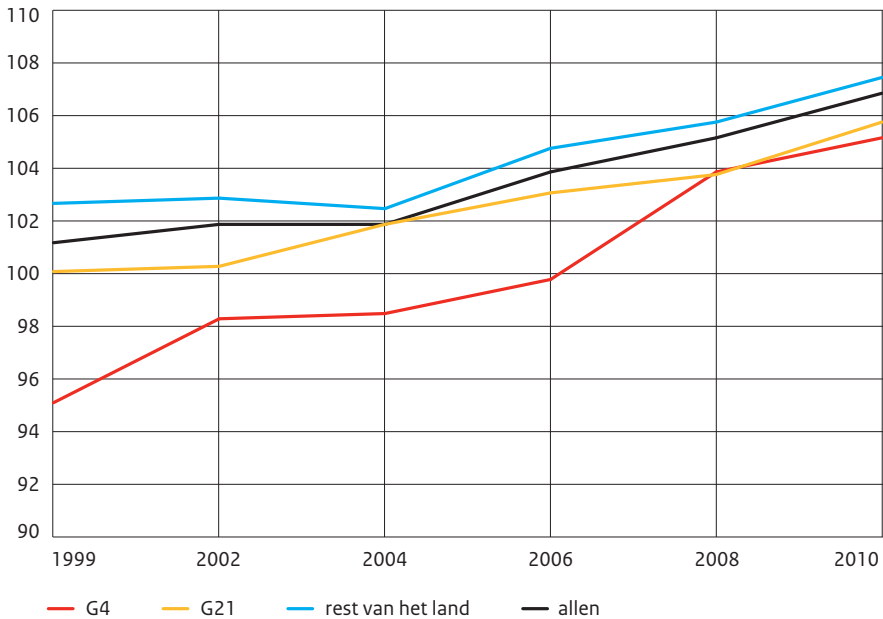
Theoretisch kan de sLI als benchmark worden gebruikt als signaleringsinstrument, en als instrument om effecten van beleid in beeld te brengen. In het laatste geval wordt dan de score op of de ontwikkeling van de sLI in vergelijking met andere gemeenten of met het landelijk gemiddelde tot doel van beleid geformuleerd. In de gemeentelijke praktijk zijn we deze vorm van gebruik van de sLI nog niet tegengekomen. Wanneer de sLI als benchmark wordt gebruikt, dan is het als signaleringsinstrument. De bespreking in dit hoofdstuk beperkt zich derhalve daartoe.

Vergelijken tussen gemeenten

Gemeenten die de leefsituatie-index gebruiken, vergelijken de situatie in hun gemeente (nog) niet met die in andere gemeenten: dat zijn er immers nog maar weinig en bovendien zou het niet altijd voor de hand liggende vergelijkingen opleveren. Op landelijk niveau maakt het sCP een vergelijking van groepen van gemeenten (Boelhouwer 2011). Met de landelijke cijfers beschrijft het sCP verschillen tussen de G4, de G21 en de rest van Nederland. Het blijkt dat de leefsituatie in de G4 minder goed is dan in de G21 en dat de leefsituatie in de G21 weer minder goed is dan in de rest van Nederland (zie figuur 11). De leefsituatie in het meer recente samenwerkingsverband van gemeenten, de 'G32', zit op een niveau tussen dat van de G21 en de 'rest van Nederland' in.⁹ De verschillen laten zich voor een belangrijk deel verklaren door de verschillende bevolkingssamenstelling in de gemeenten. Hoe meer inwoners te maken hebben met een achterstandspositie bij de hulpbronnen (lagere opleiding, minder inkomen, minder werk), of met een cumulatieve achterstand, hoe slechter de leefsituatie in die gemeente zal zijn. Het is daarom relevanter om te kijken naar de ontwikkeling van de leefsituatie. Als we dat doen, dan blijkt dat de verschillen in de afgelopen tien jaar kleiner zijn geworden.

Figuur 11

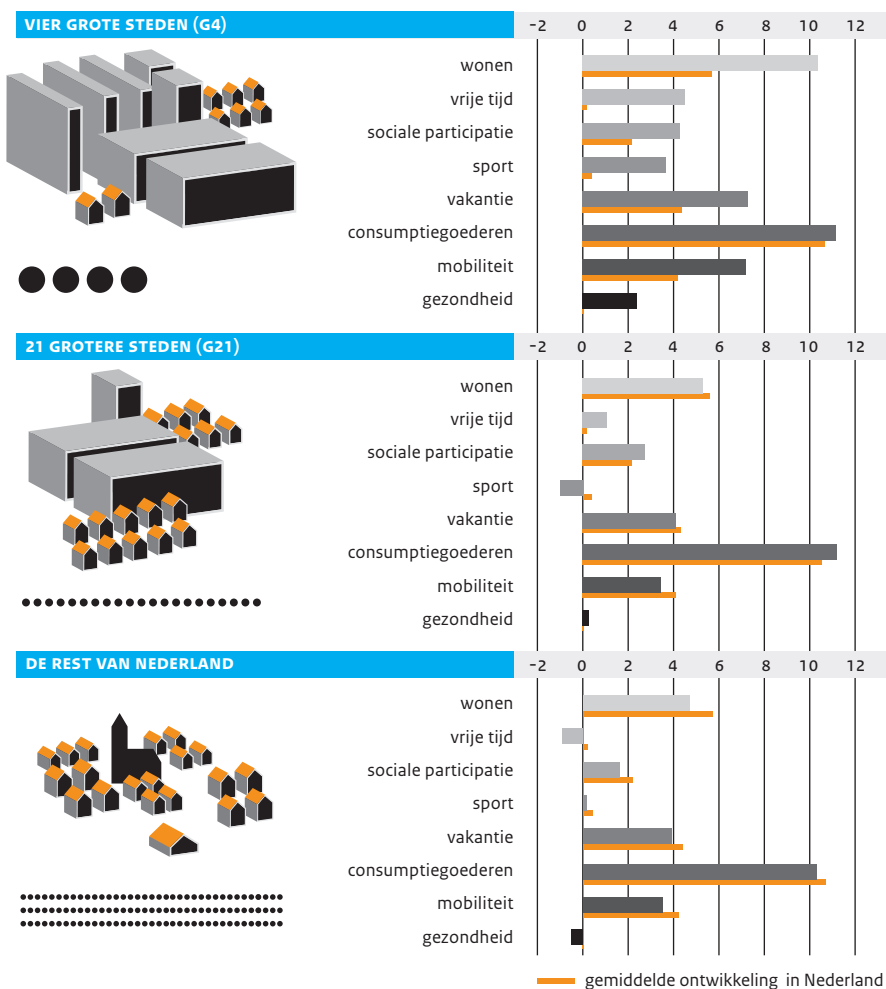
Verschillen in leefsituatie tussen de G4, de G21 en de rest van Nederland (1999-2010)

Om de verschillen, maar ook om de spectaculaire verbetering van de leefsituatie in de G4 te verklaren kan weer gekeken worden naar verschillen in de ontwikkeling van afzonderlijke domeinen. Uit figuur 12 blijkt dat de inhaalslag van de G4 zich op alle terreinen heeft voorgedaan. Het meest in het oog springen de sterk verbeterde woonsituatie en de toegenomen sociaal-culturele vrijetijdsactiviteiten. Uit de figuur is ook af te lezen dat het in de G21 niet op alle domeinen beter dan gemiddeld ging; met name de sportparticipatie bleef achter.

Figuur 12

Ontwikkeling van de scores op acht domeinen van de levensituatie, voor de vier grootste steden, de G21 en de rest van Nederland, 1999-2010 (indexscores, 1999=100 voor elk domein)

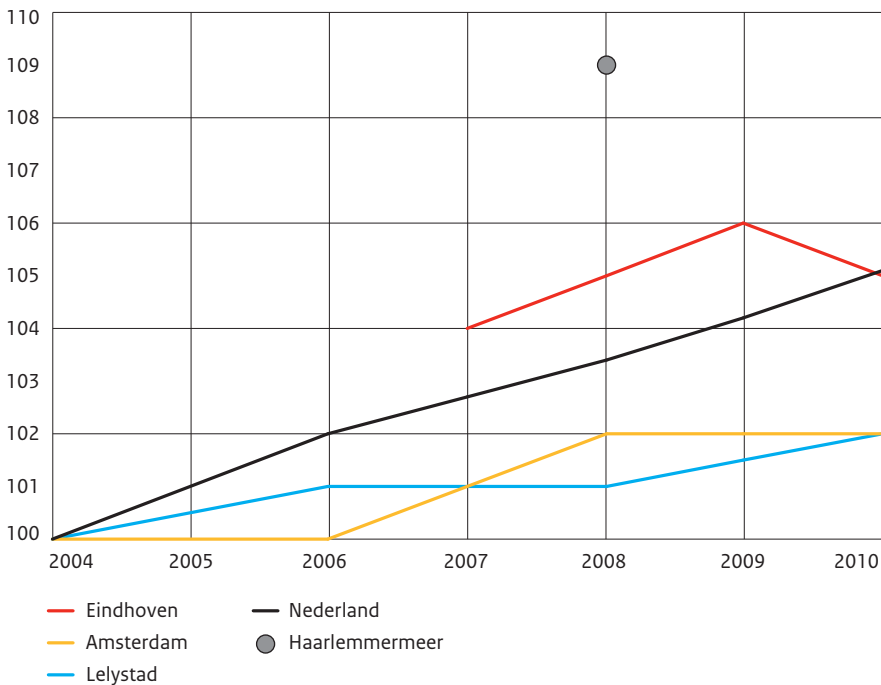

Leesvoorbeeld: de woonsituatie in de 'rest van Nederland' is tussen 1999 en 2010 iets minder dan gemiddeld verbeterd, in de G21 is die ongeveer gemiddeld verbeterd en in de G4 is de woonsituatie veel meer dan gemiddeld verbeterd.

Omdat alle gemeenten wel een vergelijking maken met het Nederlands gemiddelde, kunnen ze toch met elkaar worden vergeleken.¹⁰ Als we ons beperken tot het vergelijken van de gemeenten die momenteel de leefsituatie-index gebruiken, zien we verschillen in niet alleen de hoogte van de score op de leefsituatie-index, maar ook in de ontwikkeling ervan (zie figuur 13).¹¹ Sinds 2004 is de leefsituatie in Nederland onafgebroken verbeterd. Dat geldt echter niet voor de leefsituatie in Amsterdam en Eindhoven. In deze steden is in sommige jaren een stabiel niveau te zien. In Eindhoven is de leefsituatie tussen 2008 en 2010 licht verslechterd.¹²

Figuur 13

Verschillen in leefsituatie tussen gemeenten die nu de index gebruiken (2004-2010)

Vergelijken met landelijke cijfers

In de meeste gemeenten wordt een vergelijking gemaakt van de leefsituatie in de eigen gemeente en het gemiddelde in Nederland. In Lelystad wordt in een afzonderlijke publicatie de gemeentelijke leefsituatie vergeleken met de Nederlandse (tabel 8). De leefsituatie in Lelystad blijkt dan beter te zijn dan de gemiddelde leefsituatie in Nederland.

Tabel 8

De leefsituatie in Lelystad vergeleken met die in Nederland (2004-2010)

	Lelystad	Nederland
2004	105	102
2006	106	104
2008	108	105
2010	107	107

Ook Amsterdam vergelijkt de leefsituatie in de stad met die in Nederland (tabel 9). En ook weer door de jaren heen. De Amsterdamse leefsituatie is, in tegenstelling tot die in Lelystad, minder goed dan het Nederlands gemiddelde.

Tabel 9

De leefsituatie in Amsterdam vergeleken met die in Nederland (1999-2008)

					verschil	verschil	verschil
	1999/ 2000	2004	2006	2008	2004 t.o.v. 1999/2000	2006 t.o.v. 1999/2000	2008 t.o.v. 1999/2000
Amsterdam	94	97	97	98	+3%	+3%	+4%
Nederland	100	102	104	105	+2%	+4%	+4%
verschil Amsterdam met Nederland	-6%	-5%	-7%	-7%			

Naast het vergelijken van de leefsituatie voor de gehele (gemeente)bevolking is het uiteraard ook interessant om te kijken naar verschillen tussen sociale groepen. Dat wordt zowel in Lelystad als in Amsterdam ook gedaan. In Lelystad blijken jongeren het slechter te doen dan de gemiddelde Nederlandse jongeren, terwijl de ouderen in Lelystad relatief beter af zijn (tabel 10).

Tabel 10

De leefsituatie van enkele sociale groepen in Lelystad vergeleken met Nederland (2010)

		Lelystad 2010	Nederland 2010	verschil
	Allen	107	107	0
Geslacht	Man	107	107	0
	Vrouw	106	107	-1
Leeftijd	18-24	105	110	-5
	25-34	107	109	-2
	35-44	109	110	-1
	45-54	107	110	-3
	55-64	106	106	0
	65-74	105	104	+1
	75+	95	91	+4

In Amsterdam kijken ze naar de ontwikkeling in de tijd, voor verschillende sociale groepen (tabel 11). Hier blijken juist jongeren het in de afgelopen jaren beter te doen dan gemiddeld in Nederland, terwijl ouderen het relatief minder goed doen.

Tabel 11

De ontwikkeling van de leefsituatie naar leeftijdsgroepen in Amsterdam vergeleken met de ontwikkeling in Nederland (2002-2010)

	Neder- land 2002- 2004	Amster- dam 2002- 2004	Neder- land 2004- 2006	Amster- dam 2004- 2006	Amster- dam 2006- 2008	Neder- land 2006- 2008	Amster- dam 2008- 2010
jongeren (18 t/m/ 24 jaar)	-	=	+	-	=	=	+
45 t/m 54 jaar	=	=	=	=	+	+	=
55 t/m 64 jaar	=	+	+	+	+	+	-
65 t/m 74 jaar	+	+	+	=	=	=	=
75 jaar en ouder	-	-	+	+	+	+	=

In Dordrecht werd op basis van tabel 12 geconcludeerd dat de situatie nauwelijks afweek van het landelijke beeld.

Tabel 12

De leefsituatie in Dordrecht vergeleken met die in Nederland (2002-2004)

		index score Dordrecht 2003	index score Dordrecht 2005	index score Nederland 2002	index score Nederland 2004
Geslacht	man	104	104	103	102
	vrouw	101	104	101	101
Leeftijd	18-24 jaar	104	106	107	105
	25-34 jaar	104	104	105	106
	35-44 jaar	106	109	106	106
	45-54 jaar	104	106	105	105
	55-64 jaar	101	105	101	102
	65-74 jaar	94	99	94	96
	75 jaar e.o.	88	89	77	79

In Lelystad wordt zelfs een vergelijking met Nederland gemaakt voor de afzonderlijke domeinen (tabel 13). Met name de vrijetijdsactiviteiten en sportparticipatie scoren in Lelystad beter, terwijl Lelystedelingen minder op vakantie gaan en minder consumptiegoederen hebben in vergelijking met het gemiddelde in Nederland.

Tabel 13

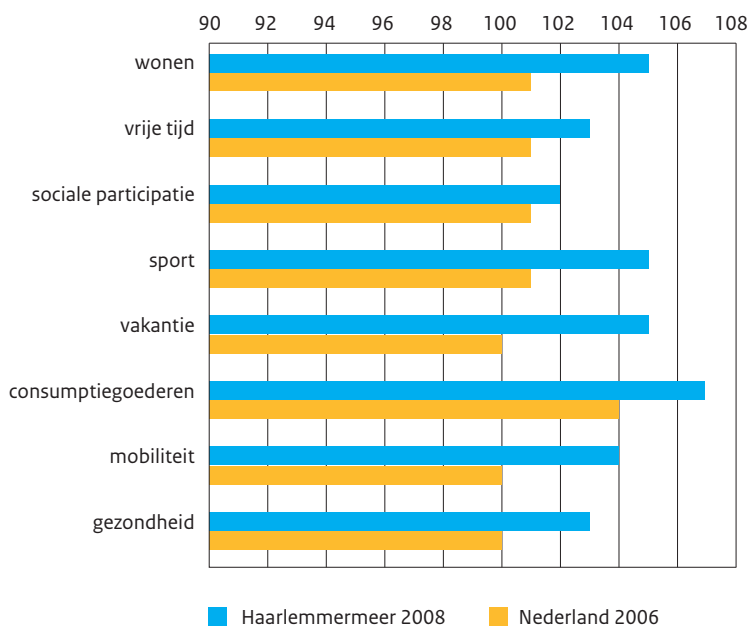
De score op domeinen van de leefsituatie in Lelystad vergeleken met Nederland (2010)

	Lelystad	Nederland
wonen	107	106
vrije tijd	107	100
sociale participatie	104	102
sport	106	100
vakantie	101	104
consumptiegoederen	104	111
mobiliteit	104	104
gezondheid	102	100

Ook in Haarlemmermeer worden de domeinen van de leefsituatie vergeleken met het Nederlands gemiddelde (figuur 14).

Figuur 14

Indexscores per domein in Haarlemmermeer (2008) en in Nederland (2006)

Verschillende gemeenten gebruiken de leefsituatie-index dus om de situatie in hun gemeente af te zetten tegen de Nederlandse situatie. Daarnaast wordt de leefsituatie-index in de provincie Groningen op nog een andere manier als benchmarkinstrument ingezet. De provinciale steunfunctie-instelling cmo vergelijkt de SLI-scores van de SCP-data in Groningen met die in andere provincies (tabel 14).

Tabel 14

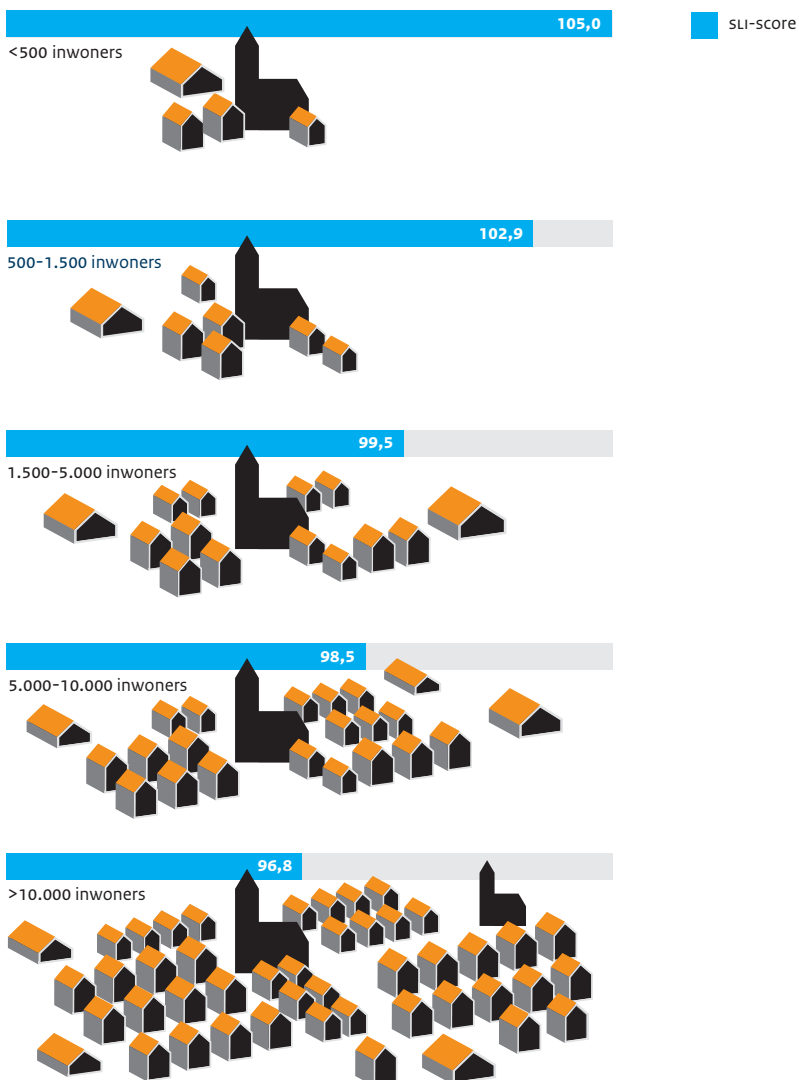
De leefsituatie in de Nederlandse provincies (2004-2008)

	2004	2006	2008
Groningen	98	102	103
Friesland	99	105	102
Drenthe	103	102	104
Overijssel	105	102	105
Flevoland	103	104	104
Gelderland	103	105	108
Utrecht	105	104	108
Noord-Holland	103	104	106
Zuid-Holland	100	103	105
Zeeland	98	99	104
Noord-Brabant	103	105	105
Limburg	99	104	103
Nederland totaal	102	104	105

In de studie van de Groningse CAB was vergelijking met landelijke gegevens niet mogelijk, omdat de SLI maar gedeeltelijk was gebruikt. Wel is gekeken naar verschillen in leefsituatie naar dorpsgrootte. Daaruit blijkt dat de leefsituatie van inwoners van kleine kernen beter is dan die van grotere dorpen (figuur 15).

Figuur 15

Leefsituatie naar dorpsgrootte in Noord-Groningen (2011)

Vervolgens wordt gekeken naar de oorzaken van de verschillen door naar verschillen in domeinen te kijken. Dan blijkt dat 'het verschil lijkt te zitten in huisvesting, sociale activiteiten en participatie'.

6 Ervaringen van gebruikers in gemeenten

De mogelijkheden en onmogelijkheden van de sLI

In Dordrecht en Purmerend is besloten om na één of enkele metingen te stoppen met het meten van stedelijke kwaliteit van leven met de sLI. Naast concurrentie van andere monitoringsinstrumenten, met deels dezelfde vragen – zoals de leefbarometer – speelde een aantal inhoudelijke overwegingen een rol. De belangrijkste daarvan is dat het lastig blijkt om uit te leggen, vooral aan beleidsmakers, wat precies gemeten wordt en hoe de score tot stand komt.¹³ Kan een hoge score immers niet bepaalde problemen maskeren? Is de sLI niet te abstract?

In de gemeenten die de leefsituatie-index nog wel gebruiken, zijn onderzoekers en de betrokken beleidsambtenaren over het algemeen juist positief over het instrument. De index biedt houvast, is grijpbaar en concreet, en maakt het goed mogelijk om trends in beeld te brengen. In deze gemeenten wordt sterk de nadruk gelegd op het samenvattende karakter van de index: deze geeft een integraal beeld van de kwaliteit van leven in de gemeente.

De sLI om beleidseffecten te meten

Op de vraag of de sLI geschikt is als effectindicator voor sociaal beleid lopen de meningen uiteen. In Lelystad wordt gezegd dat met de sLI effecten van beleid gemeten kunnen worden, maar dat dat alleen op de langere termijn zinvol is. In Amsterdam lijken de meningen verdeeld. De gemeentelijke onderzoeksafdeling ziet de sLI vooral als signaleringsinstrument. Daar lijken beleidsmakers evenwel enige verandering in te brengen door sLI op te nemen in de Wijkmonitor in de gemeentelijke begroting. Ook in sommige stadsdelen worden doelen gesteld op basis van de sLI.

Het gebruiken van de sLI als effectmeting heeft echter nog wel wat voeten in de aarde. Een algemeen probleem om sLI in te zetten als instrument om effecten van beleid te meten is dat de beoogde effecten van (sociaal) beleid vaak niet helder zijn geformuleerd. Sommige gemeenten zeggen dat de index te algemeen en te abstract is om specifiek beleid aan te toetsen: wat drukt de samengestelde score precies uit? Bovendien, zo zegt een van de gesprekspartners, zijn politici niet geïnteresseerd in objectieve indicatoren, maar vooral in de meningen en opvattingen van de burgers – die zouden volgens dezelfde respondent door het beleid ook makkelijker (sneller) te beïnvloeden zijn dan objectieve indicatoren. Het onderscheid maken naar de verschillende domeinen van de index biedt meer mogelijkheden, alhoewel een van de gemeenten juist aangeeft dit minder interessant te vinden, omdat de resultaten op de domeinen lastig zijn te interpreteren. Bovendien zijn op de afzonderlijke domeinen ook vaak al andere monitoren voorhanden.

Bovendien is onduidelijk op welke wijze het gemeentelijk beleid daadwerkelijk van invloed is op de leefsituatie van mensen. Wil de sLI echt de rol van sociale effectmeting krijgen, dan zal hierover duidelijkheid moeten komen. Het is immers voor gemeenten een relevante vraag in hoeverre zijzelf in staat zijn de leefsituatie in positieve zin te beïnvloeden. Vanuit het model dat in het tweede hoofdstuk is geschetst, kan wel een

aantal aanknopingspunten worden opgesomd. In de eerste plaats kunnen gemeenten een rol spelen bij het aanwenden van de hulpbronnen waarover mensen beschikken. Onderwijs kan door gemeentelijk beleid worden beïnvloed en is een kern-hulpbron: hoe hoger het opleidingsniveau, hoe groter de kans op werk en een hoger inkomen. Via voorzieningen kan de gemeente ook veel betekenen voor mensen die te maken hebben met belemmeringen en beperkingen. De Wmo geeft gemeenten hier veel mogelijkheden. Op dit moment is niet te zeggen of de SLI succesvol kan worden ingezet als outcome-meting voor sociaal beleid. Het is raadzaam om af te wachten wat de ervaringen in Lelystad en Amsterdam zullen opleveren.

De SLI als benchmark

Meer resultaat is er bij het gebruik van de SLI als benchmarkinstrument. Vooral het vergelijken van wijken en buurten *binnen* de gemeente en het vergelijken met *Nederland* wordt als waardevol gezien.

De meeste gemeenten waarmee we spraken, zien wel enige meerwaarde in meer mogelijkheden tot vergelijking, maar verlangen dan ook dat dit met vergelijkbare gemeenten moet zijn. Amsterdam zou dan bijvoorbeeld moeten worden vergeleken met de G4. Voor Eindhoven is een vergelijking met gemeenten van meer dan 100.000 inwoners interessant. Haarlemmermeer ziet zichzelf als een atypische gemeente en acht vergelijking daarom minder zinvol.

Benchmarken kan specifieke aandachtspunten voor gemeenten opleveren, ook door op domein- of indicatorniveau te vergelijken, of door specifieke groepen te vergelijken. Het kan de discussie aanwakkeren over de vraag waardoor het goed gaat in bepaalde gemeenten. Bovendien plaatst vergelijking met andere gemeenten de eigen uitkomsten in een wat breder perspectief.

Het vergelijken van de SLI tussen gemeenten op één moment wordt als weinig zinvol ervaren. Alleen al de verschillende samenstelling van de bevolking kan leiden tot verschillen in leefsituatie. In een gemeente met meer ouderen zal de leefsituatie waarschijnlijk minder goed zijn dan in een gemeente met minder ouderen. Ook verschillen in dataverzameling kunnen leiden tot verschillen in leefsituatie. Dat is weinig beleidsrelevant. De betrokken gemeenten zijn het er wel over eens dat ontwikkelingen over de tijd wel interessant zijn om te vergelijken tussen gemeenten. Als in de ene gemeente bijvoorbeeld de leefsituatie (van een bepaalde groep) daalt, terwijl dat in andere gemeenten niet het geval is, is het relevant uit te zoeken waar dit aan ligt.

Alle gemeenten vinden het zinvol om de ontwikkeling van de leefsituatie in de eigen gemeente te vergelijken met de ontwikkeling in Nederland. Daarbij is enige coördinatie nodig, omdat bijvoorbeeld gebruik gemaakt moet worden van de Nederlandse gewichtenset die aan indicatoren wordt gegeven. Wellicht is het goed om ook tot verdere afstemming te komen, bijvoorbeeld wat betreft de momenten van afname en publicatie of de methode van dataverzameling.

De sLI als monitor

Het gebruik van de sLI als benchmark is niet los te zien van het gebruik als monitor. De kracht van de sLI zit juist in het volgen van ontwikkelingen in de tijd. Dat maakt bijvoorbeeld duidelijk welke groepen of wijken (relatief) achterblijven, waarbij ook naar de ontwikkeling op de domeinen gekeken kan worden.

Een vraag die hierbij speelt, is welke verschijningsfrequentie goed is. Jaarlijkse rapportage wordt in ieder geval niet zinvol geacht. Sommige gemeenten kiezen voor tweejaarlijks, waar andere zich ook heel goed een vierjaarlijkse frequentie kunnen voorstellen. In elk geval wordt het gebruik van de sLI als monitor van het sociale domein van het stedelijk leven als dé kracht ervan gezien.

In de gesprekken die we met de gemeenten voerden en op een gezamenlijke bijeenkomst is ook gesproken over praktische overwegingen die spelen om de sLI al dan niet in te zetten. In het kort zetten we deze punten hieronder op een rij. Het valt buiten het kader van deze publicatie ze uitgebreid te behandelen.

- Aangezien het niet altijd eenvoudig is om de sLI binnen de eigen gemeente te ‘verkopen’ verdient het aanbeveling om een handzame brochure te maken over de sLI: wat is het, wat kun je ermee, wat levert het op? Deze uitgave is daar een aanzet voor.
 - Om met de sLI aan de slag te kunnen is een enquête nodig waarin alle indicatoren zijn opgenomen – alleen op die manier kunnen op individueel niveau relaties worden gelegd tussen de indicatoren. De grootte van de steekproef ligt niet vast en is onder meer afhankelijk van de gewenste schaal om uitspraken over te doen (in het algemeen volstaat een steekproef van 1200 tot 1400 personen).
 - Sommige gemeenten hikken aan tegen de lengte van de vragenlijst. Momenteel omvat het instrument 19 vragen met in totaal 50 items, waar respondenten volgens een schatting van het CBS een kleine 7 minuten over doen. Het zou goed zijn om te onderzoeken of de sLI ook met minder vragen valide gemeten kan worden. Over het algemeen zijn de sLI-vragen opgenomen in een grotere omnibusenquête.
 - Aan de andere kant ontstaan in veel gemeenten steeds meer surveys en monitors. De sLI zou ingezet kunnen worden om wildgroei te voorkomen – de kernindicatoren en de indeling in domeinen kunnen een goede basis voor vervolgvragen vormen.
 - Het analyseren van de data kost relatief veel tijd en is niet voor iedereen even gemakkelijk. Een handleiding voor de analyse zou uitkomst kunnen bieden.¹⁴
 - Het is wenselijk om beleidsmakers meer te betrekken bij (het gebruik van) de sLI. Het beleid lijkt vooral betrokken te kunnen worden door met hen te discussiëren over de leefsituatie (van bepaalde groepen inwoners) in de gemeente. De sLI is dan aanleiding voor discussie.
-

7 Kansen voor gemeenten

Verschillende ervaringen met gebruik sLI

Verschillende Nederlandse gemeenten hebben de afgelopen tien jaar in meer of mindere mate ervaring opgedaan met de SCP-leefsituatie-index als instrument voor sociaal beleid. Twee gemeenten hebben besloten te stoppen met het gebruik van het instrument, in een derde twijfelt men nog over voortzetting. Drie andere gemeenten blijven doorgaan met de sLI. Deze publicatie biedt inzicht in de ervaringen en laat zien op welke manier de sLI op lokaal niveau wordt gebruikt.

Betekenis sLI voor beleidsmakers niet altijd duidelijk

De gemeenten die met de sLI zijn gestopt, voeren als belangrijke reden op de onduidelijke interpretatie ervan: wat meet het instrument nu precies? Is het niet te abstract en te weinig concreet? Vooral voor wat uiteindelijk de hoofdgebruikers van de sLI zouden moeten zijn – beleidsmakers en politici – blijken deze vragen te leven.

Gebruikers enthousiast over sLI als monitor, vooral om te signaleren

Daartegenover staan krachtige pleidooien van de onderzoekers en beleidsmakers in de gemeenten die het instrument nog steeds gebruiken. De sLI ontleent zijn kracht juist aan de herhaling ervan, waarbij de frequentie nog wel een punt van aandacht is. Met andere woorden, in deze gemeenten wordt de gebruikswaarde van de sLI als monitor sterk benadrukt. De sLI is vooral van waarde als instrument om te signaleren: het biedt mogelijkheden om de ontwikkelingen in bepaalde wijken, bij bepaalde groepen of binnen bepaalde domeinen in beeld te brengen. Die ontwikkelingen kunnen aanleiding zijn voor aanpassingen of aanscherpingen van het beleid.

De voorstanders van het gemeentelijk gebruik van de sLI wijzen nadrukkelijk op de concrete aangrijpingspunten die de sLI, zeker als monitor, voor beleid kan bieden. Zij verwerpen de gedachte dat de sLI een abstract en moeilijk te duiden instrument is. Voor hen geeft het een goede, globale indruk van hoe het gaat binnen het sociale domein. Juist door uitsplitsingen te maken naar domeinen, wijken en groepen biedt de sLI veel beleidsrelevante signalen.

sLI minder geschikt geacht voor effectmeting

De sLI wordt in beperkte mate ook ingezet als instrument om de effecten van beleid te monitoren. De meningen over de waarde hiervan lopen uiteen. In ieder geval geeft de sLI geen inzicht in de directe resultaten van beleid (output), maar weerspiegelt het altijd de maatschappelijke effecten ervan (outcome). De (ex-)gebruikers van de sLI benadrukken echter dat de waarde van de sLI meer ligt op het vlak van signalering.

Mogelijkheden sLI als benchmark onderbenut

De sLI kan, behalve als monitor, ook als benchmark worden ingezet. In de eerste plaats kan dat binnen gemeenten zelf, door wijken of stadsdelen te vergelijken. Maar daarnaast biedt ook de vergelijking tussen gemeenten, tussen wijken in verschillende gemeenten of met nationale ontwikkelingen mogelijkheden. De ontwikkelingen in de eigen gemeente kunnen dan in een wat breder perspectief worden geplaatst: hoe verhoudt de ontwikkeling in mijn gemeente zich tot die in een andere gemeente? In de gesprekken daarover werd wel steeds benadrukt dat het dan om vergelijking van soortgelijke gemeenten moet gaan, in ieder geval wat betreft de omvang. Het heeft weinig zin om de ontwikkeling in Amsterdam te vergelijken met die in de kleinere Groningse gemeenten. De mogelijkheden tot het gebruik van de sLI als benchmark worden nu nog beperkt doordat een klein aantal gemeenten de sLI gebruikt. Wil de benchmarkfunctie van de sLI beter tot haar recht komen, dan zullen meer gemeenten het instrument moeten gaan gebruiken, liefst voor langere tijd. Dan kan de sLI een nog sterker signaleringsinstrument worden, en kan het zelfs een functie vervullen in het verkrijgen van inzicht in het effect dat gemeenten met hun sociale beleid realiseren.

Weer een nieuw instrument?

De vraag is of het gebruik van de sLI door gemeenten betekent dat er weer een nieuw instrument aan de reeds bestaande instrumenten wordt toegevoegd. Uit de discussies is gebleken dat de sLI niet alleen naast, maar ook in plaats van het bestaande onderzoeksinstrumentarium kan worden ingezet. De sLI biedt een algemeen beeld, ook voor groepen, wijken of specifieke domeinen van de sLI. Ontwikkelingen in sLI-scores bieden beleidsmakers veel informatie, die aanleiding kunnen zijn voor gericht vervolgonderzoek.

Hoe verder met de sLI in gemeenten?

Deze publicatie is een eerste aanzet tot het breder bekend maken van de sLI als een nuttig instrument voor het gemeentelijke sociale beleid. Het SCP en het Verwey-Jonker Instituut zullen waar nodig gemeenten ondersteunen bij het inzetten van de sLI. Het is ook de bedoeling gebruikers van de sLI met elkaar in contact te houden en brengen, opdat gemeenten van elkaar kunnen leren, maar ook om de mogelijkheden van het gebruik van de sLI als benchmark verder te verkennen en ontwikkelen.

Noten

- 1 Met acht gemeenten en andere SL1-gebruikers zijn gesprekken gevoerd over hun ervaringen. Daarnaast hebben deze gemeenten deelgenomen aan een groepsgesprek waarin een conceptversie van deze publicatie is besproken.
- 2 Meer informatie over de (achtergronden bij de) leefsituatie-index staan in Boelhouwer 2010.
- 3 Gezondheid heeft een bijzondere rol: het is zowel hulpbron (determinant) als uitkomst (onderdeel van de index). Het ontbreken van handicaps, ernstige ziektes of aandoeningen beschouwen we als hulpbron; de mate waarin mensen belemmerd zijn als gevolg van een eventuele handicap of aandoening beschouwen we als onderdeel van de leefsituatie. De overheid kan weinig doen aan het hebben van een handicap of aandoening maar er wel aan bijdragen dat mensen hierdoor in hun dagelijkse leven niet belemmerd zijn.
- 4 Met de Wmo is immers een stap gezet naar een sterkere horizontale verantwoording, dat wil zeggen: verantwoording door het College aan de gemeenteraad, maar ook aan burgers en organisaties in de gemeente.
- 5 In Noord-Groningse is het nog wat anders gelopen. Daar is naar aanleiding van de krimp de Stichting Bedreigd Bestaan opgericht. Deze heeft aan onderzoeksbureau CAB opdracht gegeven onderzoek te doen naar de leefbaarheid in acht Noord-Groningse gemeenten. Om dit te meten gebruiken zij vijf van de acht domeinen voor het 'objectief meten van welzijn en welvaart' in acht Noord-Groningse gemeenten die met krimp hebben te maken. Het CAB gebruikt: huisvesting, mobiliteit, sociaal-culturele vrijetijdsactiviteiten, participatie en sport.
- 6 Over de landelijke cijfers van 2010 werd door het SCP in november 2011 gerapporteerd. De vergelijking tussen Lelystad en Nederland verscheen in maart 2012.
- 7 Via <http://www.os.amsterdam.nl/publicaties/destaatvandestadamsterdam/> is heel het boek te downloaden.
- 8 Naast de leefsituatie-index bestaat de 'NAP-score' uit de volgende indicatoren: Cito-eindtoets, startkwalificatie, sociale cohesie, minima < achttien jaar, werkloosheid, banen, sociale huur, leefbaarheid en veiligheid.
- 9 Sinds 2004 is de leefsituatie van de gemeenten die nu de G32 vormen minder verbeterd dan van de G4, maar meer dan van de 'G21-gemeenten'. De G21-gemeenten maken alle deel uit van het G32-stedenennetwerk, waarbij in 2012 de volgende 34 gemeenten zijn aangesloten (vetgedrukte gemeenten zijn de G21-gemeenten): Alkmaar, **Almelo**, Almere, Amersfoort, Apeldoorn, **Arnhem**, **Breda**, Delft, **Deventer**, **Dordrecht**, Ede, **Eindhoven**, Emmen, **Enschede**, Gouda, **Groningen**, **Haarlem**, Haarlemmermeer, **Heerlen**, **Helmond**, **Hengelo**, **'s-Hertogenbosch**, **Leeuwarden**, **Leiden**, Lelystad, **Maas-tricht**, **Nijmegen**, **Schiedam**, Sittard-Geleen, **Tilburg**, **Venlo**, Zaanstad, Zoetermeer en **Zwolle**.
- 10 Gemeenten kunnen alleen met elkaar en met Nederland vergeleken worden als dezelfde gewichten worden toegekend aan de indicatoren. In de praktijk maken gemeenten gebruik van de gewichten die voor Nederland gelden. Zo kunnen 2 index-scores ontstaan: één die de leefsituatie in een gemeente weergeeft en één voor de vergelijking met Nederland (of met andere gemeenten). Dit kan verwarrend zijn, maar geeft in beide gevallen het meest betrouwbare beeld, omdat de samenstelling van de bevolking tussen gemeenten sterk kan verschillen (en daarmee ook de sterkte van de gewichten).

NOTEN

- 11 Voor de gemeenten die omstreeks 2004 gebruikmaakten van de leefsituatie-index is al eens eerder een vergelijking gemaakt (Boelhouwer en Schyns s.a.).
- 12 Overigens zijn de steden in deze figuur niet helemaal goed met elkaar te vergelijken omdat voor sommige gemeenten de eigen stedelijke berekeningen worden weergegeven en voor andere gemeenten de berekeningen met Nederlandse gewichten. Voor Nederland zijn de cijfers ten behoeve van de leesbaarheid aangepast (de meeste gemeenten hebben 2004 als basisjaar, voor Nederland is dat 1997); in werkelijkheid liggen de Nederlandse cijfers iets meer dan 1,5 punt hoger.
- 13 Dit is een veelgehoord argument tegen het gebruik van samengestelde indicatoren en indexen. Veelal is het terug te voeren op bekendheid van het instrument. Wie weet bijvoorbeeld hoe het mandje goederen en diensten er uit ziet waarmee de koopkracht wordt bepaald?
- 14 Bijna alle respondenten hebben in de analysefase het s.c.p. geraadpleegd. Deze ondersteuning was nodig omdat de berekeningen niet altijd eenvoudig zijn, met name als de s.l.i. voor het eerst wordt gebruikt.

Literatuur

- Boelhouwer, Jeroen (2010). *Wellbeing in the Netherlands. The scP life situation index since 1974*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Boelhouwer, J. (2011). Leefsituatie, kwaliteit van leven en geluk. In: Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Mariëlle Cloin en Evert Pommer (red.) (2011). *De sociale staat van Nederland 2011*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Boelhouwer, J. en P. Schyns (2005). De Staat van de Stad: het meten van de leefsituatie in steden. In: *Handboek Lokaal Sociaal Beleid, D14-1-1 - D14-1-28*. Den Haag: Reed Business.
- Booi, Hester, Nienke Laan, Ellen Lindeman, Jeroen Slot (2011). *Diversiteits- en integratiemonitor 2010*. Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek.
- Bureau Onderzoek en Statistiek (2011). *De Staat van de Stad Amsterdam VI. Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.
- CMO Groningen (2011). *Weten waar we staan. Sociaal Rapport provincie Groningen 2010*. Groningen: Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling Groningen.
- Gardenier, Jan Dirk, Marije Nanninga, Hans van Rijn en Anna Weijer (2011). *Leven in de leegte. Leefbaarheid in Noord-Groningen anno 2010*. Groningen: CAB Groningen.
- Gemeente Amsterdam (2011). *Raadsdruk Begroting 2012*. Amsterdam: Joh. Enschedé.
- Gemeente Eindhoven (2011). *De Eindhovense Stadsmonitor 2001. Signalen voor beleid*. Eindhoven: Gemeente Eindhoven Control Beleidsinformatie & Onderzoek.
- Gemeente Haarlemmermeer (2008). *De Staat van Haarlemmermeer I. Trendrapport 2008*. Haarlemmermeer: Gemeente Haarlemmermeer.
- Gemeente Lelystad (2011). LelyStadsGeluiden. *De mening van de inwoners gepeild. Leefsituatieindex 2010*. Lelystad: Onderzoek en Statistiek.
- Gemeente Lelystad (2012). LelyStadsGeluiden. *De mening van de inwoners gepeild: Landelijke Leefsituatieindex, Lelystad en Nederland vergeleken*. Lelystad: Onderzoek en Statistiek.
- Gemeente Purmerend (2004). *Leefsituatie en leefstijlen in Purmerend*. Purmerend: Afdeling Onderzoek en Statistiek van de Gemeente Purmerend.
- Schiff, Jade, en Marga Weide (2006). *Factsheet Sociale staat Dordrecht 2005*. Dordrecht: Sociaal Geografisch Bureau gemeente Dordrecht.
- Stadsdeel Amsterdam Oost (2011). *Programmabegroting 2012 Amsterdam Oost*.
- Stadsdeel Amsterdam West (2011) *De toestand van West*, <http://www.west.amsterdam.nl/diversen/nieuws-2012-0/algemeen-nieuws-2012-0/algemeen-2011/toestand-west/>. Geraadpleegd op 22-3-2011.

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt twee keer per jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma is te vinden op de website van het scp: www.scp.nl.

scp-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel, of via de website van het scp. Een complete lijst is te vinden op www.scp.nl/publicaties.

Sociale en Culturele Rapporten

Investeren in vermogen. Sociaal en Cultureel Rapport 2006. ISBN 90-377-0285-6

Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008.

ISBN 978 90 377 0368-9

Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010. Andries van den

Broek, Ria Bronneman-Helmens en Vic Veldheer (red.). ISBN 978 90 377 0505 8

SCP-publicaties 2011

2011-1 *KLEUR. SCP-nieuwjaarsuitgave 2011* (2011). ISBN 978 90 377 0537 9

2011-2 *Stemming onbested. Tweede verdiepingsstudie Continu Onderzoek Burgerperspectieven* (2011). Paul Dekker en Josje den Ridder (red.). ISBN 978 90 377 0528 7

2011-3 *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (2011). Jaco Dagevos en Edith Dourleijn (red.).

ISBN 978 90 377 0526 3

2011-4 *Emancipatiemonitor 2010* (2011). Ans Merens, Marion van den Brakel-Hofmans, Marijke Hartgers en Brigitte Hermans (red.). ISBN 978 90 377 0503 4

2011-5 *Moelijk werken. Gezondheid en de arbeidsdeelname van migrantenvrouwen* (2011). Myra Keizer en Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0524 9

2011-6 *Informele groepen. Verkenningen van eigentijdse bronnen van sociale cohesie* (2011).

E. van den Berg, P. van Houwelingen en J. de Hart (red.). ISBN 978 90 377 0527 0

2011-7 *Gezinsrapport 2011* (2011). Freek Bucx (red.). ISBN 978 90 377 0538 6

2011-8 *Hoe cultureel is de digitale generatie? Het internetgebruik voor culturele doeleinden onder schoolgaande tieners* (2011). Marjon Schols, Marion Duimel en Jos de Haan.

ISBN 978 90 377 0457 0

2011-10 *Kwetsbare ouderen* (2011). Cretien van Campen (red.). ISBN 978 90 377 0542 3

2011-11 *Minder voor het midden. Profijt van de overheid in 2007* (2011). Evert Pommer (red.), Jedid-Jah Jonker, Ab van der Torre, Hetty van Kampen. ISBN 978 90 377 0437 2

2011-12 *Wonen, wijken en interventies. Krachtwijkenbeleid in perspectief* (2011). Karin Wittebrood, Matthieu Permentier, m.m.v. Fenne Pinkster. ISBN 978 90 377 0065 7

2011-13 *Armoedegrens op basis van de budgetbenadering – revisie 2010* (2011). Arjan Soede.

ISBN 978 90 377 0551 5

2011-14 *Werkgevers over de crisis* (2011). Edith Josten. ISBN 978 90 377 0543 0

2011-15 *Op weg naar een inclusieve arbeidsmarkt. Bijdragen van de sprekers op het symposium 15 oktober 2010, Den Haag* (2011). Gerda Jehoel-Gijsbers (red.). ISBN 978 90 377 0546 1

- 2011-16 *Eropuit! Nederlanders in hun vrije tijd buitenshuis* (2011). Desirée Verbeek en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0547 8
- 2011-17 *De opmars van het pgb. De ontwikkeling van het persoonsgebonden budget in nationaal en internationaal perspectief* (2011). K. Sadiraj, D. Oudijk, H. van Kempen, J. Stevens. ISBN 978 90 377 0557 7
- 2011-19 *Kwetsbare ouderen in de praktijk. Een journalistieke samenvatting* (2011). Malou van Hintum. ISBN 978 90 377 0555 3
- 2011-20 *Dimensies van sociale uitsluiting. Naar een verbeterd meetinstrument* (2011). Stella Hoff en Cok Vrooman. ISBN 978 90 377 0532 4
- 2011-21 *Chinese Nederlanders. Van horeca naar hogeschool* (2011). Mérove Gijsberts, Willem Huijnk, Ria Vogels (red.). ISBN 978 90 377 0529 4
- 2011-22 *Gemengd leren. Etnische diversiteit en leerprestaties* (2011). Lex Herweijer. ISBN 978 90 377 0575 1
- 2011-23 *Voorbestemd tot achterstand? Armoede en sociale uitsluiting in de kindertijd en 25 jaar later* (2011). Maurice Guiaux m.m.v. Annette Roest en Jurjen Idema. ISBN 978 90 377 0577 5
- 2011-24 *Kinderen en internetrisico's. EU Kids Online onderzoek onder 9-16-jarige internetgebruikers in Nederland* (2011). Nathalie Sonck en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0576 8
- 2011-25 *De basis meester. Onderwijskwaliteit en basisvaardigheden* (2011). Monique Turkenburg. ISBN 978 90 377 0574 4
- 2011-26 *Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland 2011. Internationale vergelijking, ontwikkelingen en actuele situatie* (2011). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0579 9
- 2011-27 *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen* (2011). Jaco Dagevos (red.). ISBN 978 90 377 530 0
- 2011-28 *Gewoon aan de slag? De sociale veiligheid van de werkplek voor homoseksuele mannen en vrouwen* (2011). Saskia Keuzenkamp en Ans Oudejans. ISBN 978 90 377 0581 2
- 2011-29 *Acceptance of homosexuality in the Netherlands 2011. International comparison, trends and current situation* (2011). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0580 5
- 2011-30 *Nederland in een dag. Tijdsbesteding in Nederland vergeleken met die in vijftien andere Europese landen* (2011). Mariëlle Cloïn, Carlijn Kamphuis, Marjon Schols, Annet Tiessen-Raaphorst en Desirée Verbeek. ISBN 978 90 377 0405 1
- 2011-31 *Overheid en onderwijsbestel. Beleidsvorming rond het Nederlandse onderwijsstelsel (1990-2010)* (2011). Ria Bronneman-Helmers. ISBN 978 90 377 0567 6
- 2011-32 *Frail older persons in the Netherlands* (2011). Cretien van Campen (ed.). ISBN 978 90 377 0553 9
- 2011-33 *Maten voor gemeenten. Een analyse van de prestaties van de lokale overheid* (2011). Evert Pommer en Ingrid Ooms, m.m.v. Saskia Jansen, Jedid-Jah Jonker, Hetty van Kempen en Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0585 0
- 2011-34 *Maak het nieuw! Over religieuze ontwikkelingen en de positie van de kerken: een persoonlijke geschiedenis* (2011). Joep de Hart. ISBN 978 90 377 0592 8
- 2011-35 *Oudere migranten. Kennis en kennislacunes* (2011, elektronische publicatie). Maaike den Draak en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0597 3
- 2011-36 *Zorg in de laatste jaren. Gezondheid en hulpgebruik in verzorgings- en verpleeghuizen 2000-2008* (2011). Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0586 7
- 2011-37 *Jeugdzorg in groeifase. Ontwikkelingen in gebruik en kosten van de jeugdzorg* (2011). Evert Pommer, Hetty van Kempen en Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0587 4
- 2011-38 *Verlofvragen. De behoefte aan en het gebruik van verlofregelingen* (2011). Edith de Meester en Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0589 8

- 2011-39 *De sociale staat van Nederland 2011* (2011). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Mariëlle Cloïn, Evert Pommer et al. ISBN 978 90 377 0558 4
- 2011-40 *Kunnen meer kinderen meedoen? Verandering in de maatschappelijke deelname van kinderen, 2008-2010* (2011). Annette Roest. ISBN 978 90 377 0570 6
- 2011-41 *Samenvatting Overheid en onderwijsbestel*. Ria Bronneman-Helmers. ISBN 978 90 377 0590-4

SCP-publicaties 2012

- 2012-1 *Niet alle dagen feest. Nieuwjaarsuitgave 2012* (2012). Paul Schnabel (red.). ISBN 978 90 377 0598 0
- 2012-2 *Waar voor ons belastinggeld? Prijs en kwaliteit van publieke diensten* (2012). Bob Kuhry en Flip de Kam (red.). ISBN 978 90 377 0596 6
- 2012-3 *Jaarrapport integratie 2011* (2012). Mérove Gijsberts, Willem Huijnk en Jaco Dagevos (red.). ISBN 978 90 377 0565 2
- 2012-4 *Bijzondere mantelzorg. Ervaringen van mantelzorgers van mensen met een verstandelijke beperking of psychiatrische problematiek* (2012). Y. Wittenberg, M.H. Kwekkeboom en A.H. de Boer. ISBN 978 90 377 0566 9
- 2012-5 *VeVeRa-1v. Actualisatie en aanpassing ramingsmodel verpleging en verzorging 2009-2030* (2012). Evelien Eggink, Debbie Oudijk en Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0594 2
- 2012-6 *Van Anciaux tot Zijlstra. Cultuurparticipatie en cultuurbeleid in Nederland en Vlaanderen* (2012). Quirine van der Hoeven. ISBN 978 90 377 0583 6
- 2012-7 *Vraag naar arbeid 2011* (2012). Edith Josten, Jan Dirk Vlasblom, Marian de Voogd-Hamelink. ISBN 978 90 377 0601 7
- 2012-8 *Measuring and monitoring immigrant integration in Europe* (2012). Rob Bijl en Arjen Verweij (red.) ISBN 978 90 377 0569 0
- 2012-9 *IQ met beperkingen. De mate van versandelijke handicap van zorgvragers in kaart gebracht* (2012). Isolde Woittiez, Michiel Ras en Debbie Oudijk. ISBN 978 90 377 0602 4
- 2012-10 *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland* (2012). Saskia Keuzenkamp (red.), Niels Kooiman, Jantine van Lisdonk. ISBN 978 90 377 0603 1
- 2012-11 *The Social State of the Netherlands 2011. Summary* (2012). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Mariëlle Cloïn en Evert Pommer (red.) ISBN 978 90 377 0605 5
- 2012-13 *Sturen op geluk. Geluksbevordering door nationale overheden, gemeenten en publieke instellingen* (2012). Cretien van Campen, Ad Bergsma, Jeroen Boelhouwer, Jacqueline Boerefijn, Linda Bolier. ISBN 978 90 377 0608 6
- 2012-14 *Countries compared on public performance. A study of public sector performance in 28 countries* (2012). Jedit-Jah Jonker (red.). ISBN 978 90 377 0584 3
- 2012-16 *De sociale staat van de gemeente. Lokaal gebruik van de scp-leefsituatie-index* (2012). Jeroen Boelhouwer (SCP), Rob Gilsing (Verwey-Jonker Instituut). ISBN 978 90 377 0612 3

SCP-essays

- 1 *Voorbeelden en nabeelden* (2005). Joep de Hart. ISBN 90 377 0248-1
- 2 *De stem des volks* (2006). Arjan van Dixhoorn. ISBN 90 3770265-1
- 3 *De tekentafel neemt de wijk* (2006). Jeanet Kullberg. ISBN 90 377 0261 9
- 4 *Leven zonder drukte* (2006). Tjirk van der Ziel met een naschrift van Anja Steenbekkers en Carola Simon. ISBN 90 377 0262 7
- 5 *Otto Neurath en de maakbaarheid van de betere samenleving* (2007). Ferdinand Mertens. ISBN 978 90 5260 260 8

Overige publicaties

- Hoe het ons verging... Traditionele nieuwjaarsuitgave van het SCP* (2010). Paul Schnabel (red.). ISBN 978 90 377 0465 5
- Wmo Evaluatie. Vierde tussenrapportage. Ondersteuning en participatie van mensen met een lichamelijke beperking; twee jaar na de invoering van de Wmo* (2010). A. Marangos, M. Cardol, M. Dijkgraaf, M. de Klerk. ISBN 978 90 377 0470 9
- Op weg met de Wmo. Journalistieke samenvatting door Karolien Bais. Mirjam de Klerk, Rob Gilsing en Joost Timmermans. Samenvatting door Karolien Bais* (2010). ISBN 978 90 377 0469 3
- NL Kids online. Risico's en kansen van internetgebruik onder jongeren* (2010). Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0430 3
- Kortdurende thuiszorg in de AWBZ. Een verkenning van omvang, profiel en afbakening* (2010). Maaïke den Draak. ISBN 978 90 377 0471 6
- De publieke opinie over kernenergie* (2010). Paul Dekker, Irene de Goede, Joop van der Pligt. ISBN 978 90 377 0488 4
- Op maat gemaakt? Een evaluatie van enkele responsverbeterende maatregelen onder Nederlanders van niet-westerse afkomst* (2010). Joost Kappelhof. ISBN 978 90 377 0495 2
- Oudere tehuisbewoners. Landelijk overzicht van de leefsituatie van ouderen in instellingen 2008-2009* (2010). Maaïke den Draak. ISBN 978 90 377 0499 0
- Kopers in de knel? Een scenariostudie naar de gevolgen van de crisis voor huiseigenaren met een hypotheek* (2010). Michiel Ras, Ingrid Ooms, Evelien Eggink. ISBN 978 90 377 0498 3
- Gewoon anders. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland* (2010). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0502 7
- De aard, de daad en het Woord. Een halve eeuw opinie- en besluitvorming over homoseksualiteit in protestants Nederland, 1959-2009* (2010). David Bos. ISBN 978 90 377 0506 5
- Werkloosheid in goede banen. Bijdragen aan de SCP-studiemiddag 2010* (2010). Patricia van Echtelt (red.). ISBN 978 90 377 0516 4
- Europa's welvaart. De Lissabon Agenda in een breder welvaartspectief en de publieke opinie over de Europese Unie* (2010). Harold Creusen (CPB), Paul Dekker (SCP), Irene de Goede (SCP), Henk Kox (CPB), Peggy Schijns (SCP) en Herman Stolwijk (CPB). ISBN 978 90 377 0492 1
- Maakt de buurt verschil?* (2010). Merové Gijsberts, Miranda Vervoort, Esther Havekes en Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0227 9
- Mantelzorg uit de doeken* (2010). Debbie Oudijk, Alica de Boer, Isolde Woittiez, Joost Timmermans, Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0486 0
- Monitoring acceptance of homosexuality in the Netherlands* (2010). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0484 6
- Registers over wijken* (2010). Matthieu Permentier en Karin Wittebrood (SCP), Marjolijn Das en Gelske van Daalen (CBS). ISBN 978 90 377 0499 0
- Data voor scenario's en ramingen van de GGZ* (2010). Cretien van Campen. ISBN 978 90 377 0494 5
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 1* (2010). Paul Dekker, Josje den Ridder en Irene de Goede. ISBN 978 90 377 0490 7
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 2* (2010). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0507 2
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 3* (2010). Josje den Ridder, Lonneke van Noije en Eefje Steenvoorden. ISBN 978 90 377 0508
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 4* (2010). Josje den Ridder, Paul Dekker en Eefje Steenvoorden. ISBN 978 90 377 0531 7
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2011. Deel 1* (2011). Eefje Steenvoorden, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0549 2

Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2011. Deel 2 (2011). Josje de Ridder, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0564

Burgerperspectieven 2011 | 3 (2011). Paul Dekker en Josje den Ridder. ISBN 978 90 377 0582 9

Advies over het Wmo-budget huishoudelijke hulp 2012 (2011). Ab van der Torre, Saskia Jansen en Evert Pommer. ISBN 978 90 377 0573 7 (webpublicatie)

Oudere migranten . Kennis en kennislacunes (2011). Maaïke den Draak en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0597 3 (webpublicatie)

Armoedesignalement 2011 (2011). CBS/SCP. ISBN 978 90 357 1870 8

Burgerperspectieven 2011 | 4 (2012). Josje den Ridder, Jeanet Kullberg en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0593 5

Burgerperspectieven 2012 | 1 (2012). Paul Dekker, Josje den Ridder en Paul Schnabel. ISBN 978 90 377 0607 9

